

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Diplomová práce

2014

Veronika Dlouhá

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Mácha mezi modernami. Recepce Máchova díla v letech 1890 - 1918
Diplomová práce

Autor: Veronika Dlouhá
Studijní program: Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Učitelství pro střední školy – český jazyk a literatura
Učitelství pro střední školy – základy společenských věd
Vedoucí práce: prof. PhDr. Vladimír Křivánek CSc.

Hradec Králové
2014

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor: **Bc. Veronika Dlouhá**

Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Učitelství pro střední školy - český jazyk a literatura
Učitelství pro střední školy - základy společenských věd

Název závěrečné práce: **Mácha mezi modernami. Recepce Máchova díla v letech 1890-1918**

Název závěrečné práce AJ: Máchá in the Time of Modernism. Reception of Macha's Work in 1890-1918

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Zpracovat přijetí Máchova díla v období od nástupu moderny 90. let do období "předválečné moderny" v rovině publicistické, vědecké, vydavatelské a tvůrčí.
Základní literatura: Štěpánek, Vladimír: Karel Hynek Mácha, Praha 1986 Křivánek a kol.: Karel Hynek Mácha a jeho dědicové, Praha 2012

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: prof. PhDr. Vladimír Křivánek, CSc.

Konzultant:

Oponent: doc. PhDr. Jiří Kudrnáč, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 11. 4. 2012

Datum odevzdání závěrečné práce: 16. 12. 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 16. 12. 2014

Veronika Dlouhá

Poděkování

Děkuji prof. PhDr. Vladimíru Křivánkovi CSc. za vynikající a odborné vedení diplomové práce, za jeho užitečné rady, připomínky a ochotu. Děkuji, že mě při vypracování mé diplomové práce dovedl až ke zdárnému konci.

Anotace

DLOUHÁ, VERONIKA. Máchova díla mezi modernami. Recepce Máchova díla v letech 1890 a 1918. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2014, 78 s., diplomová práce

Tato diplomová práce se zabývá retrospektivou Máchova díla mezi lety 1890 a 1918. Práce se soustředí na vnímání Máchova díla v období české literární moderny. V první části je Máchova díla analyzována pohledem literárních historiků a vědců. Druhá část se zabývá básnickým dílem věnovaným Máchovi nebo dílem jím inspirovaným. Výsledkem bude recepce Máchova díla očima české literární moderny v letech 1890 až 1918.

Klíčová slova: Máchova díla, romantismus, moderna, recepce, monografie, publicistika, Březina, Dyk

Annotation

DLOUHÁ, VERONIKA. Máchá in the Time of modernism. Reception of Máchá's work in the years 1890-1918. Hradec Králové: University of Hradec Králové, Faculty of Education, 2014, 78 s., Master Thesis

The subject of this Master Thesis is retrospect of Máchá's work in years between 1890 and 1918. The focus of the thesis lies in the perception of Máchá's work in the period of Czech literary modernism. In the first part of this thesis Máchá is analyzed through the eyes of the specialists in the fields of history of literature and literary science. The second part deals with poetic publications dedicated to Máchá or publications inspired by him and his work. The outcome of this thesis is the reception of Máchá's work through the eyes of Czech Literary modernism in the years 1890-1918.

Keywords: Máchá, romanticism, modernism, reception, monograph, journalism, Březina, Dyk

OBSAH

1	Úvod.....	9
1.1	Moderna.....	10
2	Teoretická část.....	16
2.1	Máchovo dílo vydané v letech 1890 – 1918.....	16
2.1.1	Poezie.....	16
2.1.2	Próza.....	17
2.1.3	Ostatní dílo a sebrané spisy.....	18
2.2	Karel Hynek Mácha v monografiích.....	19
2.3	Karel Hynek Mácha v publicistice.....	23
3	Praktická část.....	32
3.1	Moderní básníci Máchovi.....	32
3.2	Otokar Březina a Karel Hynek Mácha.....	40
3.3	Viktor Dyk a Karel Hynek Mácha.....	56
4	Závěr.....	65
5	Resumé.....	69
6	Seznam použité literatury.....	70
6.1	Umělecká literatura.....	70
6.2	Monografie.....	70
6.3	Publicistika.....	71
6.3.1	Články.....	71
6.3.2	Fejetony.....	73
6.3.3	Glosy.....	73
6.3.4	Poznámky.....	74
6.3.5	Referáty.....	75
6.3.6	Studie.....	76
6.3.7	Zprávy.....	77
6.4	Další prameny.....	77

1 Úvod

Karel Hynek Mácha, zodpovědný, družný člověk se zvídavou povahou v reálném životě, ale tajemný, samotářský, zamyšlený romantický básník v životě literárním. Osobnost tohoto jedinečného básníka byla ve své době jedinečná. Jeho vrcholné dílo vznikalo v období třicátých let devatenáctého století a přineslo s sebou směr, který byl ve světě dávno v rozkvětu – romantismus. V Čechách stále přetrvávalo Jungmannovo pojetí národní literatury jako produkce pro vlastní domácí prostředí, literatura měla vycházet z národa a zase se k němu vracet. Tento přístup však Jungmanna i jeho okolí značně limitoval. Vzniklo zde střetnutí romantismu a biedermeieru. Romantismus požadoval individualitu člověka, volnost a svobodné jednání, což vztahoval také na národ. Dbal o lidské nitro, touhy, sny a tušení. Rozvíjel subjektivismus a individualismus. Snažil se v rozbitém světě politických, sociálních a ekonomických změn a převratů najít nějaký hlubší řád, k čemuž mu sloužil svobodný výraz, v němž se uplatňovaly obraznost a intuice. Beletrie ovlivněná biedermeierovskou tendencí měla naopak vychovávat člověka nevýbojného, spořádaného občana, věřícího křesťana, spokojeného, obětavého a družného obyvatele habsburské monarchie. Příběhy, které zobrazovala tato literatura, byly klidné a povahové rysy hrdinů byly vyrovnané. Čtenář měl být baven a zároveň i vychováván literaturou, jež ho usměrňovala k náboženství, osvícenské převýchově a k populární tendenční četbě. Máchovo romantické dílo se zcela vymykalo tomuto modelu, a proto nebylo přijímáno. Pro českého čtenáře bylo nevhodné, snad dokonce nebezpečné svým individualismem, konfliktností, neznabožstvím a pesimismem.

Přesto Mácha jakoby nikdy nezemřel. Stále se mezi námi najdou tací, kteří jsou opětovně uchvacováni jeho vytříbeným básnickým jazykem, hudebností poezie, impresionistickou citlivostí, jeho životními postoji a mají touhu vyrovnat se s jeho tvorbou. I já patřím mezi ně. Ve své práci se však nebudu zabývat Máchovým životopisem a svou interpretací jeho básní či próz, nýbrž reflexí jeho díla v době české moderny mezi lety 1890 – 1918. Cílem mé práce je vytvořit ucelený obraz Máchy a jeho díla z pohledu literární moderny. Očima literátů, literárních vědců, publicistů či nakladatelů představím Máchu, jak ho vnímalo neklidné, rychlé, stále se měnící české prostředí přelomu devatenáctého a dvacátého století. Chci uceleně

zpracovat, jakým způsobem Máchu hodnotila dobová literární věda, jak byl vnímán dobovou publicistikou, jak přistupovali k jeho dílu nakladatelé, kdo ze soudobých básníků se jím nechal inspirovat, tematizoval ho nebo dedikoval básně přímo jemu. Ve své práci chci doložit, že svým dílem ovlivňoval Máchu českou literaturu nejen v období nástupu májovců, tedy v době bezprostředně následující, ale také v dobách dalších.

1.1 Moderna

Léta 1890 až 1918 ohraničují období v české literatuře, které prošlo dynamickými proměnami života a vědomí lidí, vzniklo zde mnoho nových směrů, uměleckých hnutí, slohů daného času, programů, ale také politických změn a jednou z nejcitelnějších byla první světová válka, která ukončuje toto časové vymezení. Doba české moderní literatury netrvala ani jedno století, ale byla velice plodná. Autoři píšící o tomto období se zaměřují na jeho různé části z hlediska různých literárních žánrů, a tím ho i rozdílně ohraničují. Např. Jaroslava Janáčková ve svém díle *Román mezi modernami* rozumí substantivem *moderna* v množném čísle vlny programního snažení v českém písemnictví v rozmezí let 1895 (vznik manifestu *České moderny*) a 1914 (*Almanachem na rok 1914*), v jiném díle se zabývá modernou jako obdobím celkově a vymezuje jej od realismu po symbolismus, stejně tak i další autor Bohumil Svozil, zaměřující se na výchozí fázi básnické moderny, kterou představuje v realismu, impresionismu, dekadenci a symbolismu.

V devadesátých letech devatenáctého století a v prvních dvou dekadách století dvacátého dochází k výstavbě dalších železnic, k zavádění elektrického osvětlení či k vývoji telefonu. Probíhají také velké změny v oblasti vědních oborů jako je fyzika (Planckova kvantová teorie, Einsteinova teorie relativity), psychologie (psychoanalýza Z. Freuda), filosofie (Bergsonovo pojetí času, Husserlova fenomenologie). Kultura se rozchází s vládoucí společností, ustupuje vliv církve, do popředí se dostává racionalismus, liberalismus a individualismus. Češi žádají rovnoprávnost zemí i jazyka a politickou svébytnost. Roku 1890 je založena Česká akademie věd a umění, v hudbě se romantismus postupně přelévá v impresionismus, rozvíjí se moravský a slovenský folklór, vzniká Česká filharmonie (spolek Česká filharmonie 1894, orchestr 1901), jejíž první koncert dirigoval A. Dvořák a České

kvarteto (1891) založené K. Hofmannem, J. Sukem, O. Nedbalem, O. Bergerem. Dále také doznívá baletní romantismus, v popředí je ruský balet S. P. Ďagileva a prosazují se první taneční reformátoři ze Švýcarska, Maďarska a USA (E. Dalcroze, R. v Laban, I. Duncan). V domácí divadelní produkci se prosazuje realistické, naturalistické, později symbolické a impresionistické drama. Uvádějí se hry historické, poetické a pohádkové. Objevuje se syntéza složek divadelní inscenace, vzrůstá význam divadelní režie a postavení režiséra, tuto funkci povýšili zejména K. S. Stanislavskij a M. Reinhardt, kteří u nás byli následováni hlavně J. Kvapilem a K. H. Hilarem. Výtvarná scéna nabízí nové umělecké směry jako impresionismus, postimpresionismus, což zahrnuje novoimpresionismus, symbolismus, expresionismus, naivní malířství, dále vzniká secese, v architektuře nově eklecticismus a tzv. „inženýrská“ architektura využívající nové materiály. V Praze jsou vystavována díla francouzského sochaře A. Rodina a norského malíře E. Muncha. Rozrůstá se škála nejen literárních, výtvarných či politických časopisů (Moderní revue, Volné směry, Květy, Zlatá Praha, Nová doba, Venkov, Čas), ke stávajícím nakladatelům Ottovi a Vilímkovi se přidávají J. Laichter, F. Topič a těsně před válkou F. Borový. Starší politické strany, staročechy a mladočechy, střídají nové politické osobnosti a typy. Od mladočechů se odštěpují nové strany, např. strana realistů, agrární strana zastupující venkov, katolicky orientovaná strana křesťanskosociální nebo Klofáčova strana národně sociální.

Přelom minulého století, jak vidíme, je plný bouřlivých změn a písemnictví není výjimkou. Proměňuje se chápání umělce, tvorby i vnímatele. „Aktem tvorby se umělec osvobozoval od své všední existence.“¹ Oblíbeným námětem v literatuře je vyjádření konfliktu umělce a doby, ve které čím dál častěji pociťuje svou „nepraktičnost“, někdy až jako prokletí, jak píše J. Janáčková. Nejvýznamnějšími osobnostmi nastupující moderní literatury této doby jsou Antonín Sova, Otokar Březina, Jiří Karásek ze Lvovic, Arnošt Procházka, Růžena Svobodová, František Xaver Šalda, František Václav Krejčí, Vilém Mrštík a Josef Karel Šlejhar, Karel Hlaváček, Miloš Marten, Josef Svatopluk Machar a autoři tzv. katolické moderny P. J. Vychodil, Sigismund Bouška, Karel Dostál Lutínov a Xaver Dvořák.

Konec století přinesl skepsi ve víře v počáteční ideály a naděje národního obrození, sílil pocit bezmocnosti a skleslosti. Na druhou stranu však také nutnost

¹ JANÁČKOVÁ, J. *Česká literatura 2: od romantismu do symbolismu (19. století)*. 2. dopl. a rozš. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 239. ISBN 80-7106-286-3.

vytvářet nové vize. Mnoho umělců, nejen literárních, se inspirovalo a čerpalo z nadnárodních zdrojů. Zaměřovali se na současné dění ve světě a dbali na individuální pojetí umělce. Každý nesl za své dílo odpovědnost, neobešel se však bez hromadných zkušeností. Spisovatelé se s dosavadními pravidly vyrovnávali v několika vývojových vlnách. Ve vlně realistické, impresionistické, dekadentní, symbolické, syntetické a secesní. Literární kritika se stala samostatným povoláním a vznikala řada nových modernistických časopisů. Nestabilnější z nich byl dekadentní časopis *Moderní Revue* fungující mezi lety 1894-1925. Významnou roli v těchto proměnách hrálo vedle Katolické moderny uskupení s názvem Česká moderna. Formulovalo nejvšestrannější a nejotevřenější program, jejich prohlášení, později nazvané manifest České moderny, vyšlo v říjnu roku 1895 v časopise *Rozhledy*. „Svůj čas viděla Česká moderna jako okamžik zásadního převratu: Dnes... všechno staré padá do rumů a počíná se svět nový.“² Odvrátili se od novoromantické ruchovsko-lumírovské tradice i od uměleckého realismu, kterému vyčítali, jak píše J. Janáčková, „plochou objektivnost“. Do čela stavěli pravdu vnitřní, jejímž nositelem je osobnost. Tím se proměnilo chápání českosti umění, jak cituje Janáčková: „Buď svým a budeš českým“.³ Neobraceli se pouze k adresátům, kteří se uměním přímo zabývali, ale také k těm, kterým literatura pomáhala v orientaci v současném světě. Hojně se vyjadřovali k politické situaci a souvislostem. Byli otevřeni mimo jiné např. emancipaci žen (v roce 1897 nastupuje studium na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy prvních deseti dívek a roku 1907 se objevují první ženy v parlamentě) nebo všeobecnému hlasovacímu právu, distancovali se od politického a církevního stranictví a usilovali o spolupráci ve jménu společenského pokroku.

Další změny přinesl počátek minulého století. V české literatuře se prohlubovalo zaměření na Francii, Rusko a severní Evropu. Umělci jako Dostojevskij, Tolstoj, Čechov, Gorkij, Flaubert, Zola nebo Huysman velkou měrou inspirovali literární tvorbu u nás. Vznikla nová překladatelská generace, která se snažila nalézt tzv. jazykový klíč v českém kontextu – hledat takové výrazy, jež by působily v češtině podobně jako v originále, a mohly by se tedy dočkat živé odezvy. V prvním desetiletí vyvrcholilo dílo i život básníků ruchovsko-lumírovské generace (J. Vrchlický, J. Zeyer, S. Čech, J. V. Sládek). Básníci *Moderní revue* vytvořili svá

² Tamtéž, s. 252

³ Tamtéž, s. 253

vrcholná díla, vyšla např. Macharova *Golgata*, Březinovy *Ruce*, a také Sovova první část sbírky *Ještě jednou se vrátíme*. Tím končí bouřlivé zápasy 90. let. Estetismus, aristokratismus a odpor ke konvencím přitahoval novou generaci mladých básníků, kteří se však po krátkém čase oprostili od složitých abstrakcí a přilnuli spíše k přímému pojmenování, věčnosti a písňovosti. Byli jimi S. K. Neumann, J. Opolský, V. Dyk, K. Toman, esejisté M. Marten a A. Breiský, dále K. Toman, F. Šrámek, J. Mahen a F. Gellner. Významným básníkem této doby byl také vrstevník České moderny, sugestivní Petr Bezruč. S novou generací, přichází také nová poetika. „Oproti velikým březinovským vizím země a kosmu se dává přednost „malé“ realitě, prožité a osobní výpovědi. Mizí umné a fantaskní kulisy, nastává obrat k současnosti v její „obyčejné“ podobě. Tématem básně bývá konkrétní zážitek, který je bezprostředně citově vyjádřen [...] Pojmenování je předmětné, často věčné, pramálo metaforické [...] opět se objevuje pravidelný rytmus a rým.“⁴ Poezie se během tohoto období opět sblížovala s folklórem, tentokrát však i s velkoměstským, ale i s kabaretním a šantánovým popěvkem. Co se oproti minulé generaci nezměnilo, bylo kritické naladění vůči měšťanské společnosti. Kultovním filosofem doby zůstává F. Nietzsche. V této souvislosti se prosadil literární směr anarchismus, básníci s ním spojení se sami nazývali „buřiči“ či „duch, který neguje“.⁵

Další vývojové změny se děly v oblasti prózy, i když situace byla velice odlišná než v poezii. V prvním i druhém desetiletí 20. století stále stoupala sláva starší generace spisovatelů, jako byl A. Jirásek, Z. Winter, K. Klostermann, J. Herben, K. V. Rais, J. Holeček, T. Nováková, A. Stašek. Tehdy vydávali svá vrcholná díla. Paralelně se rozvíjí literatura zábavná a humoristická, např. Hermannovy romány o Kondelíkovi a Vejvarovi a pokračuje vlastenecko-výchovná beletristická tradice. U mladších autorů se změnila struktura vyprávění. Volili ich-formu nebo byl příběh vyprávěn očima jediné postavy poté, co vševědoucí nestranný vypravěč zmizel ze scény. Zaměřovali se na osobní vidění a hodnocení. Silně se projevoval naturalismus, impresionismus a secese. Měnilo se také myšlení o literatuře. Pozitivistický směr, který dostatečně nepronikal do podstaty díla, postupně nahradil směr duchovnědný, který se naopak zaměřoval na prožitek autora jakožto východisko literárního díla.

⁴ LEHÁR, J. a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. dopl. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. s. 460 ISBN 978-80-7106-963-8

⁵ Tamtéž, s. 461

Desátá léta dvacátého století přenesla autory tomanovské generace od buřičství k přírodě. Objevily se motivy země a člověka, jehož osudy byly nahlíženy v hlubších souvislostech, např. Neumannova *Kniha lesů, vod a strání*, Šrámkův *Splav* či Tomanovy *Měsíce*. Inspirací byla tzv. filosofie života. Velký význam měla také obroda kulturního katolicismu spojená se jmény jako M. Florian, J. Deml, J. Váchal, J. Durych atd. Ve spojení s J. Váchalem vchází do literatury syntéza moderního umění s katolictvím, převážně pak mystický a vizionářský proud. Také návrat k folklóru, baroknímu umění, dále inspirace magií a diabolologií (učení o d'áblech). Stranou nezůstali ani dva dobové proudy naturismus a vitalismus, které ovlivnili tvorbu J. Durycha. Paralelou k naturismu v jevištním podání bylo lyrické drama. J. Hašek, J. Uher a I. Olbracht využívají ve svých dílech motiv tuláků, kočovníků a samotářů. Tento motiv je podobný motivu poutníka u Máchy, rozdílem však je způsob, jakým jsou postavy tvořeny a dobový podklad, na kterém vznikají, i když i zde můžeme najít podobnosti např. zasazení hrdinů do přírodní scenérie. Důležitým mezníkem moderní literatury v desátých letech byl vznik předválečné moderny neboli avantgardního umění. Tato skupina umělců měla za cíl „postihnout dynamickou tvářnost života 20. století.“⁶ Všechny skutečnosti moderní doby jako rychlovlaky, ruch práce, film, sport, cirkus, archaická tvořivost přírodních národů, dětské náměty vstupovaly do umění, stávaly se jeho tématem, a také tím formovaly způsob pohledu na ně. Vedle výtvarníků E. Filly, B. Kubišty, architekta J. Gočára, zde samozřejmě vystupovali i literáti F. Langer a bratři Čapkové. Zmínění spisovatelé prošli nejprve vlivem secese a novoklasicismu, a poté se v jejich dílech odrazili i směry, původně výtvarný kubismus (odmítnutí tradičního pohledu na skutečnost, narušení lineárního vidění), spíše básnický futurismus (odmítnutí přežívajících konvencí) a civilismus (zájem o moderní civilizaci). Česká literární avantgarda vystoupila se svým programem v *Almanachu na rok 1914* (vyšel 1913), s jehož myšlenkou přišel O. Theer. Dále se na něm podíleli O. Fischer, bratři Čapkové a S. K. Neumann. Tito spisovatelé ve svých básních i prózách spojovali myšlenku rychlého pokroku, zároveň strach z jeho konce s výše zmíněným avantgardním způsobem výstavby díla, v poezii také s volným veršem na místo doposud častěji užívaného pravidelného.

⁶ Tamtéž, s. 507

Byl to jako klid před bouří, která přišla nečekaně roku 1914 v podobě první světové války. Tehdy se změnil život každého člověka, a také život umění. Silná cenzura potlačovala známky nespokojenosti nebo odporu proti válce. V zahraničním exilu připravoval T. G. Masaryk, vůdce předválečné politické strany realistů, se svými spojenci u nás vznik samostatného Československého státu. V letech 1915–1916 došlo k největšímu zatýkání podezřelých proti císaři a válce. Jako reakce na dobové události vznikl manifest některých českých spisovatelů, který podnítilo prohlášení českých politických stran o loajalitě k rakouské monarchii. Stejně jako V. Dyk, tehdy vězněn jako politický odpůrce monarchie, i ostatní pokrokoví spisovatelé nesouhlasili s tímto loajálním a ustrašeným postojem a 17. května roku 1917 vyšel v agrárním Večeru *Projev českých spisovatelů k českému poselstvu na říšské radě* stylizovaný J. Kvapilem a žádající propuštění politických vězňů, svobodu tisku a svéprávnost národů. Opět se oživila národní tradice. Těžké válečné období s sebou však přináší novou krizi. Již dříve lidé pociťovali zmarnění idejí a hodnot, válka vše jen umocnila. Literatura situaci zobrazovala dvojitým způsobem, vyhocením krize, obrazem ohrožení člověka, ale naopak i úsilím o nalezení nového řádu.⁷ S dobovými literárními směry zobrazující existenciální nejistotu člověka (existencialismu) a vášnivě, drastické vyjádření nitra (expresionismus) souvisejí díla L. Klímy, J. Demla, R. Weinera a bratří Čapků. Ke konci války se objevovala díla inklinující k víře scelení, integraci jedince a nalezení nového smyslu života.

Za těchto osmadvacet let naší historie vzniklo za vleklých politických krizí mnoho významných uměleckých děl a prosadilo se mnoho velkých tvůrčích osobností. Tato doba je pro mě velice zajímavým obdobím, ve kterém stojí za to zkoumat recepci osobnosti a díla Karla Hynka Máchy.

⁷ Tamtéž, s. 524

2 Teoretická část

2.1 Máchovo dílo vydané v letech 1890 – 1918

2.1.1 Poezie

Nové básně Karla Hynka Máchy (Versuche) – Josef A. Zelený. Chotěboř 1892

Máj – Fr. Borový. 1886

Kober 1888, 6. vyd.

Šimáček 1888, 4. vyd

Kober 1893, 7. vyd. a 8. vyd.

Alfred Jensen 1894 (Překlady z moderních českých básníků, sb. obsahuje překlad Máje)

Šimáček 1894

Lorenz v Třebíči 1896

Kober 1897, 9. vyd.

Vilímek 1897

Otto 1897, 1. vyd.

Kober 1901, 11. vyd.

Bačovský 1903, 9. vyd.

Bačovský 1905

Leschinger 1905, 20. (ve skutečnosti 22.) vyd.

Lorenz v Třebíči 1906 (obálkové vydání zbylých výtisků z roku 1896)

Kočí 1906, otisk 25. vyd. Dr. J. Šťastného

Kočí 1907, otisk 25. vyd. Dr. J. Šťastného (vydáno ve prospěch zbudování Máchova pomníku v Praze)

Laichter 1907

Otto 1907

Bačovský 1908, 2. vyd. prvního řádného lid. vyd.

nakladatel neuveden, Venkov 5, 1910 (Jubilejní vyd. prvního čes. básníka, doslov M. Svoboda)

Lorenz v Třebíči 1910, 1. miniaturní vyd.

Bradáč a Durynk 1910

Fr. Sekanina 1910, premie spolku Máj k jubileu stých narozenin K.H.Máchy,
dále také vyšel separátní otisk z premie
Topič 1910, v knize „*Ženy a lásky poesie Máchovy v obrazech Al. Kalvody*“
Hynek 1910, v knize „*Z literárního díla K. H. Máchy*“
Dr. R. Brož 1910
Otto 1911, Máj a jiné básně
Pyšvejc 1911
Lorenz v Třebíči 1911, 2. miniaturní vyd.
Lorenz v Třebíči 1912, nejmenší vyd. Máje
Laichter 1912, ve sb. „*Světla. Sborník četby školní*“
Melichar v Hradci Králové 1912, ve sb. „*Perličky literární. Sv. III.*“
Lorenz v Třebíči 1912, 3. miniaturní vyd.
Veraikon 1913, Věrný faksimile pův. vyd. z r. 1836
Lorenz v Třebíči 1914, 4. miniaturní vyd. a 2. nejmenší vyd. Máje
Kober 1915
Šimáček 1916, neotypický faksimile pův. rukopisu z r. 1836
Lorenz v Třebíči 1917, 5. miniaturní vyd.
Šmíd v Soběslavi 1917
Otto 1917

Básně – Latzel v Břevnově 1916

Písň a znělky – J. Matička, K. Dvořák, C. K. Latzel v Břevnově 1918

Svatý Ivan – J. Arbes 1901 (*Český Parnas studentský za dob Máchových* – kulturně – literární skica)

2.1.2 Próza

Cikáni – Otto 1898

K. Springer v Praze 1904, „*Výbor spisů K. H. Máchy*“ (Květy z českých luhů.
Sv. I.)

Kočí 1906

Laichter 1906, „*Spisy K. H. Máchy*“

Bačovský 1907

Otto 1911, vydáno s Májem

Otto 1916

Křivoklát – his. povídka Praha 1905, separátní otisk z „*Výboru spisů K. H. Máchy*“, vydáno ve sb. „*Květy z českých luhů*“ sv. I.

Márinka – Vilímek 1911

Obrazy ze života mého – I. Štáflovo vyd. 1910

Cesta do Itálie – Dr. Jan Thon 1910

2.1.3 Ostatní dílo a sebrané spisy

Několik črt z deníků K. H. Máchy – J. Arbes 1896 – 1897, Besedy lidu 5 (otištěno několik neznámých věcí jako *Bajka*, *Ballada*, *Cesta Dalmácií*, *Črty z Valašska*, *balada Dívka a ryba*, *Litevské národní písně Nářek sirotka*, *Píseň milujícího*, *Loučení vojínovo*, *korespondenční zprávy Stať v Moskvě v říjnu*, *Stati o Valašsku*, *Slované v Konstantynopoli*, *Alexandr, car ruský*)

Netištěný list K. H. Máchy – Zvon 1901 - 1902

Autograf Máchovy dopisu A. Šimánkovi – Máj 1, 1902 – 1903

Výbor spisů K. H. Máchy – 1904 (*Květy z českých luhů*. Sv. I.) viz. 7. vyd. *Cikánů*

Sebrané spisy K. H. Máchy – Kočí – vyd. Dr. J. Šťastný 1905 a 1906

Z posledních listů K. H. Máchy – Máj 5, 1906 – 1907 (dopis Lori)

Karel Hynek Mácha – Otto 1907, napsal J. Voborník – *Výbor z poesie a prósy*

K. H. Spisy K. H. Máchy – Laichter – vyd. J. Vlček 1907

M.

Karel Hynek Mácha – Časopis čes. stud. v Praze – vyd. K. V. Frič 1910. (obsahuje

Ke korespondenci K. H. Máchy – Nové spisy pěvce Máje. Jaromír Malý 1910

Z literárního díla K. H. Máchy – upřádal Fr. Sekanina 1910

výbor prací K. H. M.)

Spisy veršem a prosou – 1911 (obsahuje Máchovy básně s *Májem* a prózu *Cikáni*)

Dobývání Karlštejna – Právo lidu 24, 1915 (úryvek)

K. H. Mácha: Výbor z jeho básní – Plaček v Pacově 1916

2.2 Karel Hynek Mácha v monografiích

*Vidíš-li poutníka, an dlouhou lučinou
Spěchá ku cíli, než červánky pohynou?
Tohoto poutníka již zrak neužří tvůj,
Jak zajde za onou za onou v obzoru skalinou,
Nikdy – ach nikdy! To budoucí život můj.
Kdo srdci takému útěchy jaké dá?
Bez konce láska je! – Zklamánať láska má!⁸*

Předposlední sloka *Máje* v sobě skrývá celý Máchův život i dílo, jak jej popisují literární historici, kritici a vědci přelomu předminulého a minulého století. Básník lákaný přírodou a dálkami, hnán touhou, svíraný neukojitelnou láskou, romantik citu, obraznosti a hudebnosti a stojící sám proti všemu. F. V. Krejčí píše: „Mácha jest plnokrevný romantik, to znamená, že žije z touhy. Nemá pocitu kladných životních hodnot. Cítí je jen negativně, teprv bolestí ztráty, zmizení, dálky – teprv když jsou nenávratně ztraceny, když se tratí v dálavách, když e staly předmětem marné touhy, vysává melancholicky jejich rozkoš.“⁹ Poslední verš je vykládán jako Máchovo životní krédo. Mácha věřil v lásku, sám byl také nejednou zamilován, avšak cit k Márince nebyl naplněn a touha po Lori v něm vyvolávala žárlivost, nedůvěru a nekonečné zoufalé trápení. Jediná a opravdová láska, kterou měl, byla láska k přírodě a později k synovi Ludvíkovi, jak sám píše v dopise z Litoměřic příteli Eduardovi: „Heslo mé teď ,syn můj a příroda!‘ – Láska má ty oba – a Vy, Eduarde, mně nejbližší.“¹⁰

V době české literární moderny vznikly vedle drobných studií čtyři významné monografie o Karlu Hynku Máchovi od M. Zdiechowskeho (1895), F. V. Krejčího (1907), J. Voborníka (1907) a M. Martena (1916). Shodují se v mnohém. K. H. Mácha byl jako básník nejprve kritizován, neuznáván, později obječován, a nakonec došel obdivu jako velikán české romantické poezie a prózy. Takové začátky můžeme sledovat také u ostatních evropských romantiků, např. u Shellyho,

⁸ MÁCHA, K. H. *Dílo I. Máj, básně, dramatické zlomky, dopisy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1986. s. 44

⁹ KREJČÍ, F. V. *Karel Hynek Mácha – Kniha o českém básníku*. Praha: Nakladatelství Grosman a Svoboda. 1907. s. 92-93

¹⁰ Tamtéž, s. 134

Byrona, Lenauova, Leopradiho aj. Mácha začínal jako mladý student gymnázia a později student práv. Největší literární rozkvět zažíval na konci svého krátkého života. Všichni výše zmínění monografisté vykládají Máchovu osobnost na podkladě jeho díla a naopak. Snaží se osvětlit Máchův fatalistický pesimismus, jeho hluboké zoufalství a rozervanectví. Obdivují jazykovou hravost, obraznost a hudebnost, se kterou dává do vztahů česká slova. Zvláště jeho epithetony a genitivové vztahy, např.: večerní máj, borový háj, ouplné lunny krásná tvář. Jistě nesmíme zapomenout na metafory a oxymórony, např. zbertěné harfy tón, zašlého věku děj, mrtvé milenky cit. Autoři zdůrazňují zásadní vlivy českých i světových literátů, jako jsou např. Čelakovský, Klicpera, Werner, Novalis, Mickiewicz, Malczewski, Garczyński, Zalesky, Goethe, Scott, Byron, Shelly, Lermontov. Neméně důležité je pro ně Máchovo vlastenectví a převážně jeho vztah k přírodě, cestování a ženám. Ač je to dnes neuvěřitelné, zvláště po rozluštění Máchova deníku, ve své poezii mileneckou lásku nevyjadřuje, jak příkladně říká Krejčí: „*Cikáni* jsou právě tak málo erotickým románem, jak málo jest *Máj* básní lásky.“¹¹ Tragický osud přerušil Máchův život, zemřel náhle ve věku 26 let v Litoměřicích. Jeho smrt fascinovala a fascinuje dodnes. Motiv smrti a osudného skonu je velice silný jak u samotného Máchy, tak u našich čtyř autorů. Mezi všemi motivy, inspiracemi a životními událostmi posléze všichni hledají čistou českou básnickou osobnost prvního romantika.

Avšak v mnohém se liší a volí různé cesty interpretace. Zdiechowski ve své krátké monografii popisuje Máchu jako českého Byrona. Vyzdvihuje vliv polské literatury, skrze niž se s Byronem setkává. Jeho vliv působil již v Máchových prvních básních a časem sílil natolik, že je možné, podobně jako Zdiechowski, přes Byrona vykládat Máchu. Věnuje se však pouze poezii, v níž lze vypátrat takové stopy byronismu. Postavy se mu zdají upozaděné v záplavě popisů přírody, přesto v nich nalézají podobnost s romantickými hrdiny jiných autorů hned několikrát. Márinku spodobňuje s Goethovou Mignon, Giacomu s Byronovým Griaurem, Valdemara s Larou a mladého cikána s Child Haroldem. Nejvýše hodnotí, jako také ostatní výše zmínění monografisté, báseň *Máj*. „Nejdokonalejším výrazem zoufalého pesimismu Máchova jest báseň *Máj*, arcidílo jeho.“¹² V něm nachází Zdiechowski Máchovu samostatnost a osobitost, která mu zajišťuje specifické místo v dějinách

¹¹ KREJČÍ, F. V. *Karel Hynek Mácha – Kniha o českém básníku*. Praha: Nakladatelství Grosman a Svoboda. 1907. s. 121

¹² ZDIECHOWSKI, M. *Karel Hynek Mácha a byronism český*. přeložil J. Voborník. Jičín: J. Voborník. 1895. s. 22

byronismu. Konečně objevuje rozdíly mezi oběma básníky, nejprve je to Máchova chudoba, zoufalství, daleko přesahující Byrona, a zklamaná láska, která měla vliv na charakter jeho díla, a nakonec samotná poezie, která podstatnými rysy vyvádí Máchu z Byronova stínu. Poukazuje na silný cit, živost básní a vášnivou touhu po ideálu, kterou vnímá jako hlavní ráz Máchovy povahy.

Jiný přístup volí F. V. Krejčí, který zachycuje Máchu velice niterně a nahlíží na něj jako na celistvou osobnost. Eminentní důraz klade na biografické údaje, s jejichž pomocí nahlíží do básnickovy duše a hledá jeho pravou tvář a individualitu díla. Jak říká: „Máme v rukou dílo, ale člověk uniká.“¹³ U zmíněné individuality bychom mohli nalézt shodu s Martenem, rozdíl tkví však ve formě, se kterou každý z autorů téma uchopuje. Krejčí směřuje od života k dílu, a posléze prolíná obě tyto složky, Marten se ubírá cestou od díla rovnou k nejzásadnějším projevům Máchovy poezie. Krejčí ve své monografii začíná životopisnými údaji a postupně dává do souvislostí veškeré drobné i větší události s jeho tvorbou. Např. kresby v Máchově deníku nevznikaly jen ze zájmu, ale také „[...] z potřeby zachovat své fantasmie reálnou oporu.“¹⁴ Mimo Byronovských, Scottovských či Shellyovských motivů vždy Krejčí vyzdvihuje také náměty ryze Máchovské, a tím dokazuje, že jeho poezie není žádnou napodobeninou anglického romantismu, pouze pod jejím vlivem Mácha konečně nachází sám sebe a vytváří nenapodobitelné české romantické dílo, i když jen zlomek. Co je u Krejčího nanejvýš významné, je reflexe Máchova díla po roce 1836. Vedle kritiků se v první řadě věnuje nositelům Máchova odkazu, z velké části skupině Májovců, a také dalším jako např. J. Zeyerovi, dále básníkům české moderny, u kterých se projeví některé příznačné Máchovské útvary. Velice vysoko hodnotí O. Březinu, také J. Karáska ze Lvovic, a nakonec také K. Hlaváčka. Považuje Máchu za inspiraci pro tuto generaci i pro generace budoucí.

Protikladem je Krejčímu J. Voborník, který se zaměřuje hlavně na důkladnou interpretaci Máchovy poezie. Pomocí biografických událostí a historického kontextu mapuje Máchovo dílo od prvních básnických pokusů až k *Máji*. Klade důraz na dobovou reflexi jeho díla a její vliv na další tvorbu. Zabývá se Máchovou četbou a vlivem jiných autorů na jeho poezii. Srovnává ho, na rozdíl od ostatních autorů, také s E. A. Poem a nachází německé Schillerovské vlivy. Jedinečností je, že za

¹³ KREJČÍ, F. V. *Karel Hynek Mácha – Kniha o českém básníku*. Praha: Nakladatelství Grosman a Svoboda. 1907. s. 1

¹⁴ Tamtéž, s. 38

významné pro Máchovo vlastenectví a historickou lyriku považuje četbu Rukopisů Královedvorského a Zelenohorského. V Královedvorském rukopise nalézají inspiraci pro motiv poutníka v básních *Svatý Ivan* a *Svatý Vojtěch*. Pozoruje také působení F. L. Čelakovského v básni *Pod starým hradem*. Lásku jako smysl Máchovy cesty poznání zamítá. Je zdrojem trápení, které popisuje např. v básni *Pomněnky Zásázavské, Znělky* nebo *Márinka*. Vztah k Lori je sice ryzí, ale jelikož se v jeho poezii neukazuje jako historická pravda, nevnímá ho jako důležitý, na rozdíl od Krejčího, pro kterého je klíčovým motivem pro vznik *Máje*. Voborník přikládá významnou hodnotu básni *Mnich*. Znamená krizi ve vývoji Máchova uměleckého života a říká, že je prvním nehotovým tvarem *Máje*. První část monografie zakončuje podrobným rozбором *Cikánů* a již zmíněného *Máje*. Obě díla jsou syntézou dosavadní Máchovy poezie. Spojují se v nich osoby a symboly předchozí tvorby, nalézají zde také mnoho paralel se Schillerem, Scottem, Byronem či Hněvkovským, ale nezapomíná na popis projevů čistě máchovských. Vše dokládá na příkladech a komentuje poznámkami. Druhá část monografie obsahuje výběr z díla. Voborník dále přikládá Máchovy kresby, mapu okolí Litoměřic a snímek rukopisu. Za důsledek velikosti Máchova poslání považuje vzájemné opozitní postavení Máchy samotného a společnosti.¹⁵

Poslední z autorů M. Marten klade důraz na Máchovu jedinečnost, jak jsme předeslali výše ve srovnání s Krejčím. Bere do rukou zlomek Máchova díla, aby uvažoval nad kouzlem, které Máchu staví do přední linie současné poezie, i přesto, že je dozajista básníkem minulosti. Říká, že je třeba odhalit pravou tvář temného básníkovy života a sejmut škrabošku „rozervanectví“.¹⁶ Marten píše vybraným zpěvným jazykem plným metafor a lehkosti. Odkrývá Máchovu nejhlubší stránku básnické duše, popisuje jeho melancholii, co cítí, o čem píše, co z něj vyzařuje, a co to znamená. Nachází výrazné spojitosti s cizí literaturou např. u již nám známého Shellyho či Byrona, ale stále objevuje ryze české rysy v Máchově romantismu, který vyvěrá z nitra vlastenecké duše. Mácha vystoupil na světlo v době, která znamenala přelom pro český jazyk a českou poezii. Přesto, že ve své domovině nenacházel pochopení a podporu, vyjímaje nejbližší přátele, pouze kritiku, je si Marten jistý, že právě Máchova tvorba a směr, jímž se ubíral, probudil českou poezii k životu a výrazně přispěl k obrodě českého jazyka a literatury.

¹⁵ VOBORNÍK, J. *Karel Hynek Mácha*. Praha: J. Otta. 1907. s. 92

¹⁶ MARTEN, M. *Akkrod. Mácha. Zeyer. Březina*. Praha: B. Kočí. 1916. s. 6

2.3 Karel Hynek Mácha v publicistice

Na přelomu 19. a 20. stol. vycházelo na našem území více než šest desítek časopisů věnujících se společenským otázkám, literatuře a umění. Mezi nejvýznamnější patřily *Máj*, *Čas*, *Lidové Noviny*, *Literární listy*, *Národní listy*, *Národní obzor*, *Lumír*, *Venkov*, *Hlas národa*, *Právo lidu*, *Besedy lidu*, *Přehled*, *Zlatá Praha*, *Květy*, *Zvon* a v neposlední řadě *Moderní revue*.

Karel Hynek Mácha – básník vzdoru, poutník, první český romantik, „génius“ našeho lidu a hlavně pěvec *Máje* – plně zasáhl zájem našich literátů v době české moderny, která skýtala výjimečnou možnost sledovat Máchovu osobnost a dílo poprvé s výrazným odstupem, a to proto, že období české moderny protíná jubilejní stý rok Máchova narození a osmdesátý rok jeho smrti a vydání *Máje*. Ve studentské revui z roku 1910 se dočteme, že jubilea poskytují mnoho výhod a předností. Vedle projevování piety či rozmnožování legendárnosti literáta je to distance od díla, možnost vidět obraz v celém jeho kontextu.¹⁷ K výše zmíněnému významnému roku bylo vydáno velké množství článků, zpráv, referátů apod., které pojednávaly nejčastěji o vydání nových edic *Máje*, *Obrazů ze života mého* nebo *Cikánů*. F. X. Šalda píše o Dyrynkově 25. vydání *Máje* jako o knížce vkusných myslí a obezřetných rukou.¹⁸ Za to o Štáflových *Obrazech života mého* píše jako o bědném a nevkusném vydání.¹⁹ Dále to jsou zprávy, které oznamují speciální jubilejní vydání Máchových děl a jejich nové interpretace. F. Sekanina zdůrazňuje pochopení *Máje*, jeho interpretaci odtrženou od Byrona a zaměření se na vlastní Máchovy city a subjektivismus. Sám obdivuje básníkův jazyk a verš, *Máj* nazývá hudební férií a ryzí poezií novodobého básnictví. V pozadí nezůstávají ani události Máchova osobního života. Velký zájem vzbuzuje Máchův intimní deník a jiné rukopisy, dále je to místo a přesné datum jeho narození, obecné poznatky a připomenutí z básníkova života a díla. A. Pražák vydává jedinečný jubilejní článek věnovaný Máchovi básníkovi. Věnuje se jeho niterným inspiracím, myšlenkám, pocitům a postojům. Klade důraz na oněch sto let, které uplynuly od Máchova narození a poskytují nám postřehnout sílu Máchova odkazu. Již v úvodu článku Pražák píše: „Nevadí vaši představě o Máchovi těch sto let, dovedete u tohoto věčného literárního

¹⁷ St. Jubilejní Mácha? *Studentská revue*. 1910, č. 3, s. 66-67

¹⁸ ŠALDA, F. X. Sté narozeniny Máchovy. *Novina* 4. 1910-11, s. 63

¹⁹ Tamtéž, s. 63

jinocha vůbec sčítati léta? Nezdá se vám, že utkvělá představa nemíjející Máchovy mladosti čas zastavuje a posouvá jej věčně mladého mimo hranice let s generace na generaci?“²⁰ Dalším jubileem byl rok 1906 a 1916, v těchto letech se někteří z autorů věnovali poslednímu Máchovu pobytu v Litoměřicích jako vzpomínce 70 a 80 let od jeho úmrtí. Byly vydány dopisy z Litoměřic Máchově rodině, Lori a příteli Eduardovi, také list, ve kterém jsou popsány události o požáru a popis Máchovy nemoci a smrti. Těchto rukopisů si literární vědci velice cenili, o čemž bude také řeč níže.

Nejde nám však pouze o Máchovo jubileum, chceme se věnovat celému období moderny u nás. Dobová moderní publicistika chtěla dovršit zkoumání Máchovy záhadné osobnosti, a tím více proniknout do tajů jeho krátkého života i díla. Všechn autentický materiál v podobě dopisů, deníků a rukopisů, nejčastěji ze soukromých sbírek, byl více než vřele vítán. Na základě takových dopisů opravuje J. Arbes nepřesnosti ve vzpomínkách J. Malého a v životopisné studii K. Sabinou. J. Malý později opravuje některé citace z dopisů vydaných K. Sabinou, a také vydává do té doby neznámé Máchovy listy. Velikým přínosem je článek R. J. Kronbauera vydaný v Májí roku 1904, kde se dozvídáme o nových denících a o hodnotě, kterou mají. Věnovala je redakci Máje Božena Hindlová, dcera nejlepšího Máchova přítele Eduarda Hindla. R. J. Kronbauer o tomto daru píše: „Nemusíme snad ani ubezpečovati, že budeme památky po Máchovi opatrovati jako vzácný a drahocenný odkaz. Na to, že jsme získali rukopisy Máchovy, jsme hrdí a jsme naplněni čistou a opravdovou radostí, že jsou a budou s námi pod jednou střechou. Slečně Boženě Hindlové za krásný její dar děkujeme nejen ve jménu svém, ale za všechny ty, kdož po nás přijdou a na Máchovy rukopisy a obrázky s pietou a pohnutím v duši budou pohlížet.“²¹ Deníky obsahují také akvarelové obrázky malované Máchou. Podle těchto rukopisů bylo možné opravit chyby v předchozích vydáních některých studií a citací a především lépe studovat Máchu.

Čeští literáti s velkým zájmem zkoumali nejrůznější oblasti Máchova života. Zajímali se o jeho hereckou dráhu, písňovou tvorbu a veškerou literární činnost. J. Arbes důkladně líčí Máchovu hereckou dráhu a první literární práce, např. báseň *Svatý Ivan*, které přikládá. Zdůrazňuje básníkovu lehkost a zpěvnost. L. Kuba vydává

²⁰ PRAŽÁK, A. Karel Hynek Mácha. *Zlatá Praha*. 1910, č. 8, s. 94

²¹ KRONBAUER, R.J. Deníky Karla Hynka Máchy z let 1833, 1834 a akvarelové obrázky, jím kreslené. *Máj*, 1904, č. 33, s. 526

soupis rukopisů z Máchovy pozůstalosti a mezi nimi také klavírní doprovod k písni *Nárek*, chce tím poukázat na Máchovu hudebnost. Dále J. Thon píše, že Mácha byl člověk opravdový, těžkopádný, který každou řádku svých básní draze vykupoval vnitřními krizemi, a který býval rodícími se výtvary své fantazie pronásledován i ve snu, byl pravou slovanskou povahou.²² Toužil po něčem vyšším, než mu země poskytovala, psal „krví svého srdce“, byl subjektivista a o vlast se nestaral.²³ A. Novák obdivuje Máchův lyrismus, který přesahuje všechny jeho současníky. Přirovnává jej k Shakespearovi, pro něhož byla všechna pódia národního obrození příliš malá. Popisuje vnitřní zápas Máchy lyrika a Máchy skeptika, jež si klade nelehké metafyzické otázky, ze kterých čpí zmar a tragédie. Přesto však cítí melancholickou a sladkou melodii lásky.²⁴ F. X. Šalda pojímá Máchu jako básníka reflektivního a filosofického. V jeho raných pracích ho přirovnává k Platónovi, stejně jako Musseta. Šalda říká, že Mácha nikdy nepřelije přítomnou chvíli v básnický klad, vše je pouze zmar a mučivý proces, marně toužil po dokonalém životě.²⁵ Máchovo dílo nejsilněji protínají pocity hrůzy, děsu, únavy, mdloby a zoufalství. Motiv poutníka chápe Šalda jako metafyzické gesto.²⁶ F. Frýdecký podtrhuje Máchovu geniálnost a českost. Cituji: „[...] Májem ocitla se naše poesie takřka přes noc uprostřed moderních proudů evropských.“²⁷ Máchu považuje za génia našeho lidu. Jeho jméno zastupuje vesměs celý český romantismus a T. Trnka na něj ve své studii *Záhada romantismu v Lumíru* jistě nezapomíná, dokonce jej vyzdvihuje. Každý z vědců detailně popisoval různé fáze Máchova uměleckého života a snažil se proniknout ještě hlouběji do jeho mladé tajemné duše. Všichni ti, kteří se Máchovi věnovali, jej uctívali a pohlíželi na něj jako na prvního opravdu romantického básníka u nás. Snažili se o co nejpřesnější popsání veškeré problematiky s ním související a o prokázání živosti díla v současné moderní literatuře, především o to, že opravdoví básníci v sobě mají cosi nadčasového a vždy prokazatelně mluví do budoucnosti.

Jejich snahy o dokonalou pietu Máchy básníka i člověka dokládají čtyři významné monografie popsané v předchozí kapitole. Monografií si literáti cení, jelikož do té doby byly vydávány pouze články a referáty, které nepodávaly

²² THON, J. Karel Sabina o Máchovi. *Lumír*, 1911. č. 4, s. 179

²³ Tamtéž, s. 182

²⁴ NOVÁK, A. Karel Hynek Máchu, glosa jubilejní. *Přehled*, 1910. č. 8, s. 141 - 142

²⁵ ŠALDA, F. X. Tvůrčí paradox Máchův. *Česká kultura I*, 1912 - 13, s. 97 - 104

²⁶ ŠALDA, F. X. Duše a dílo, podobizny a medailony. *Věda česká I*, 1914, č. 5 - 6, s. 184 - 191

²⁷ FRÝDECKÝ, F. Máchův genius, *Besedy lidu*, 1916, č. 3, s. 36

celistvost Máchovy osobnosti. Přesto je ale nepřijímají bez kritického pohledu, chtějí, aby byl básníkův obraz dokonalý. Zdiechowského monografii chválí J. Karásek v *Moderní revue* za pečlivost, A. Procházka pak v *Literárních listech* za přehledný a ucelený obraz byronovského směru v české literatuře a časopis *Lumír* zdůrazňuje pohled na velké buditelské úsilí českého národa. Další popisy této práce jsou však nechvalné. Karásek práci hodnotí jako mělkou, málo kritickou, vytýká jí všední až banální fráze. Kritizuje *Národní listy* za citování některých pasáží z této monografie, které nepovažuje za správné. A např. V. Flajšhans v *týž listech* píše, že Zdiechowskému se více než o Máchu jedná o Byrona. Druhá studie, tentokrát od M. Martena dosáhla úspěchu u J. Karáska, ale A. Novák ji posuzoval značně kriticky. Karásek píše o skvělé a zdařilé práci, která zdůrazňuje Máchovu individualitu a dává důraz na prostotu Máchovského problému vnitřní touhy a marnosti jevů. Chválí Martenovu akcentaci Máchova lyrismu a typ prvního ryzího českého básníka. Zhuštěné lyrické prvky Máchova lyrismu v *Máji* analyzuje také v ostatním díle, zejména v *Katovi*. Karásek píše: „P. Marten přináší mnoho nových a jemných postřehů v partii, kde vykládá, jak rozuměti Máchovu pesimismu, kde dokazuje, že jeho ‚světobol‘ není vzpourou bolesti, ale pouhým smutkem pro nedostatek silných životních opojení.“²⁸ Dále nazývá tehdejší české prostředí intelektuální poušť, ve které Mácha žil mezi průměrnými a chtěl víc než prostřednost. Stejně jako Máchovo dílo, tak se i podle Karáska Martenova studie setká s uznáním až později. Považuje ji za knihu ryze českého zájmu. O pět let později stejnou studii kritizuje A. Novák, jemuž se zdá být příliš rozptýlená, nepodávající jasnou analýzu a bez průkazných nebo potvrzených podkladů k smělým novým tvrzením. Marten sice oplývá elegantními stylizacemi, mnohými epitety a vkusnými analogiemi, ale A. Novák to vše vidí jako pouhá slova, tuto práci neuznává jako podrobné studium nejproblematictější bytosti naší poezie.²⁹ Nejpřínosnější práci v rámci monografií přinášejí Voborník a Krejčí. Mácha fascinoval svou stálou přítomností a genialitou natolik, že každý další autor chtěl docílit jeho přesného dokonalého básnického obrazu. Snaha byla tak vysoká, že nebyl nakonec nikdo spokojen a stále mezi sebou nacházeli nové nedostatky. To vedlo k nekonečnému kruhu kritiky. Voborníkovu práci si velice pochvaloval J. D. Konrád, který o ní napsal kritiku v *Máji*. Publikaci považuje za nejlepší práci,

²⁸ KARÁSEK, J. In memoriam Karla Hynka Máchy. *Moderní revue*, 1911. č. 4, s.181 - 182

²⁹ NOVÁK, A. Miloš Marten: Akord (Mácha, Zeyer, Březina). *Lumír*. 1916. č. 10, s.476

kteřá byla o básníku Máje a Cikánů napsána. Přidává k již vytvořenému obrazu Máchy vycházejícího z činnosti J. Arbese podrobnosti a světlo.³⁰ Chválí také četnost ukázek Máchova díla a hlavně *Máje*, v neposlední řadě také Máchovy obrázky, ukázky rukopisů a dopisů. K. Engelmüller píše, že studie napsána je veskrze živě, srdečně a vřele, s pravou pietou k básníkovu dílu a s plným ovládnutím všechno, co bylo až dosud o něm u nás napsáno.³¹ J. Thon Voborníka kladně hodnotí za mnoho nových informací, které nebyly dosud známy, avšak cítí také slabost, kterou přináší vysoká frekvence detailů. V přespřilíšném toku informací se ztrácí jednotná a plynulá linie. Thon postrádá v práci syntezi a tvrdí, že Voborník přeceňuje detaily na úkor celku, proto jeho výbor z díla považuje za přebytečný. Podobně na tuto práci pohlíží K. Velemínský, když píše: „Dobré detaily jsou zatlačovány množstvím vedlejších rysů. Výklad jakoby byl stále roztrháván odbočkami, nahodilými sentencemi hlavně zbytečným konstatováním sebe menších slovních podobností s Byronem aj. Nelze posléze postřehnouti, co je důležité, co méně důležité, neboť stejně jednostranně důkladně se mluví o každém pokusu studenta Máchy, jako o pozdějších jeho dílech vskutku uměleckých.“³² F. V. Vykoukal píše, že tato publikace bude vždy cennou pomůckou literární historii a průvodcem ke správnému pochopení Máchových děl a názorů.³³ Nejčetnějšímu zájmu se dostalo monografii F. V. Krejčího. Kniha vyšla ze čtyř výše zmíněných jako poslední, kritici ji tedy měli možnost srovnat se současnou Máchovskou sekundární literaturou, a to jí dávalo složitější postavení. S. K. Neuman Krejčího ve svých poznámkách v Moravskoslezské revue staví jako významného esejistu vedle Karáska, Martena, Nováka, Procházky a Šaldy. Poměr k umění je nejvíce zřetelný právě u Krejčího. Jeho jazyk je protkaný superlativy, jakoby se blížil Vrchlickému, což zapříčiňuje upovídánost knihy, avšak Neumanovi to příliš nevadí. Dalšími, kteří tuto studii přijímali nadmíru dobře, byly např. A. Laurin ve Studentské revue a později G. Pallas ve Zlaté Praze. Oba autoři, ač je mezi jejich referáty rozmezí osmi let, Krejčího velice chválí. Monografii považují za elegantní dílo, váží si podrobností a básnické intuice, se kterou Krejčí píše. Naopak M. Marten už na začátku svého referátu upozorňuje na protichůdnost Krejčího a Máchy. Krejčí nikdy nemůže vystihnout pravou podstatu básníka, jelikož nemá sebemenší vztah k jeho duševnímu

³⁰ KONRÁD, J. D. Karel Hynek Mácha. *Máj*, 1907. č. 43, s. 669

³¹ ENGELMULLER, K. Jan Voborník, Karel Hynek Mácha. *Zlatá Praha*, 1908, č. 36, s. 428

³² VELEMÍNSKÝ, K. Jan Voborník, Karel Hynek Mácha. *Naše doba*, 1906/07, č. 12, s. 936

³³ VYKOUKAL, F. V. Literární dějiny. *Osvěta*, 1907, č. 9, s. 849

světu. Marten zde postrádá vystižení Máchovy melancholie a křehkého nitra. Krejčího záměr je odhalit v Máchovi ubohého českého člověka, chce z něj strhnout divadelní cár výjimečnosti, vzpoury a výstřednosti, což mu Marten těžce vytýká a zdůrazňuje, že Mácha jistě není ubohý český člověk.³⁴ Všechny monografie byly v tehdejší době významným literárně vědeckým činem u nás. Karel Hynek Mácha, pěvec Máje, byl konečně představen jako celistvá osobnost, do té doby pouze jeho jednotlivé životní kapitoly.

Stále však vědcům něco chybělo. Hlavním tématem zájmu v rámci skládání Máchovy osobnosti a velkou záhadou bylo hledání jeho podoby. Toto pátrání znamenalo cestu za duší českého romantismu, za ideálním obrazem prvního českého romantika.³⁵ A. Macek rozděluje tři typy Máchových podobizen. Nejčastěji je zobrazován dle obrazu Jana Křtitele ve Valdštyňské kapli od Františka Maschka. Tuto podobiznu objevil K. Sabina, který podle ní později schválil jednu ze tří kopií do almanachu *Máj* z roku 1858. O této podobizně se kladně vyjádřili Máchovi vrstevníci, herci Kašek a Lopil, později také Máchův bratr Michal. Macek zmiňuje důležitá svědectví Lory a E. Hindla, kteří bohužel podobu nevidí. Lory pozná svého milence až v podobizně od J. Z. Quasta, která byla po dlouhá léta považována za tu pravou. Dalším typem je obraz od Fr. Šíra. Na toto umělecké dílo upozornil J. Arbes, jenž tvrdil, že Šír Máchu maloval. Poslední třetí typ moderní podobizny pochází od Aleše, Olivy, Švabinského a Myslbeka. Ani tyto podoby velkého básníka neukončují jeho portrétování.³⁶ Přes všechna svědectví, kterých se badatelé snažili dopátrat, se postupně rozcházejí a neshodují se téměř v ničem. Každý ze svědků si pamatoval Máchu jinak, a také o něm jinak vyprávěl. Dalších několik desítek článků se liší pouze v podání, ale nijak ve výsledcích zkoumání. Všechny podoby jsou dodnes pouze domnělé. Národní listy píší, že však známe Máchovy básně, což je hodnotnější než tvář, u moderních básníků to bude bohužel naopak.³⁷

Také sochaři se ujali úlohy zobrazit Máchovu podobu. K výročí narození se rozhodli opravit Máchův hrob a pomník na hřbitově v Litoměřicích. Vybrán byl Myslbekův zamilovaný návrh, což nakonec vyústilo k postavení pomníku přímo v Praze na Petříně. F. V. Krejčí si cení hodnoty návrhu, jelikož bez něj by

³⁴ MARTEN, M. Literární historie a kritika. *Moderní revue*, 1908, č. 5, s. 308 - 309

³⁵ MACEK, A. Domnělé podobizny Karla Hynka Máchy, k osmdesátému výročí úmrtí básníka. *Zlatá Praha*, 1916, č. 5, s. 58

³⁶ Tamtéž, s. 58

³⁷ TŮMA, L. Anekdoty, Máchova podoba. *Národní listy*, 1908, č. 347, s. 1

k postavení pomníku v Praze ani nedošlo.³⁸ Dokončení bylo plánováno na slavnostní rok 1910, ale odhalení proběhlo až o dva roky později. Vycházelo mnoho zpráv a článků o sbírce Svatoboru, návrzích, přípravách odhalení pomníku, někteří novináři se ironicky vyjadřovali k tomu, zda se slavného pomníku český národ vůbec dočká a později samozřejmě nesmělo chybět hodnocení díla a zpětný pohled na celou událost. Myslbekův návrh sice Svatobor přijal a jeho členové ihned věděli, že pomník, původně navržený na Máchův hrob v Litoměřicích, bude stát v Praze. Tím město vyjádřilo svou kulturu, českost a velikost. Avšak pražští literáti, ač podporovali tento nápad, postrádali v soše hlubokou osobitou Máchovu duši. Mnozí o návrhu říkali, že je to práce příjemná, ale nijak nezobrazuje problém tragického básnického osudu. Jiní se shodovali, že podoba sochy více oslovuje českého čtenáře. Časopis *Přehled* dokonce vyzývá předsednictvo spolku Svatobor ke změně a protestuje proti Myslbekovu návrhu sladkého, mladého junáka Máchy. Citují: „Proti této oslavě Karla Hynka Máchy protestujeme, neboť uctítí básníka znamená především pochopit jej a porozumět mu a nikoli falšovat a zkreslovat jeho pravou podobu.“³⁹ J. Thon v *Uměleckém měsíčníku* píše o pomníku jako o obrazu mládí, erotiky a harmonie, není si však jist, zda dostatečně vyjadřuje smysl Máchova díla pro českou kulturu. Označuje ho za nepravý monument. A. Procházka kritizuje sochu a chápe ji jako ironii k Máchovu životu, jež mu byla a je stále věrná. Také V. Dvořák souhlasí s nedostatečným vyjádřením hloubky básnickovy duše a jeho skutečné tváře. Socha je popularizovaná, představuje Máchu jako básníka lásky, máje, melancholické tvorby a erotického snílka. Vedle kritiky se objevují u většiny výše zmíněných autorů také pochvalné popisy umělecké stránky Myslbekova díla. F. V. Krejčí kladně hodnotí soulad s přírodou, která je v Máchově díle výrazným symbolem, jak je zmíněno výše, cení si hodnoty návrhu, jelikož bez něj by pomník v Praze ani nestál, měli bychom ho tedy brát jaký je, jak říká. S odstupem let se k dílu vyjadřuje J. Kuffner v *Národních listech*. Napadá ho, že kdyby Mácha dospěl, napsal by jistě něco ještě geniálnějšího a na pomník by si nikdo ani nevzpomněl. Celou událost hodnotí ve svém fejetonu: „Ejhle poctu! Za života ho ani neznali a teď má svůj pomník! A pěkný!“⁴⁰ Paralelně se chystaly úpravy hrobu a pomníku v Litoměřicích. Zprávy nebyly tak četné, ale přeci se česká veřejnost dozvěděla

³⁸ KREJČÍ, F. V. Máchův pomník. *Český svět*. 1910, č. 35, s. 14

³⁹ Pomník Máchův. *Přehled*, 1910, č. 28, s. 515

⁴⁰ KUFFNER, J. Pravda, K. H. Mácha. *Národní listy*, 1917, č. 75, s. 1 – 2

dostatek informací a reflexí k situaci ve městě Máchova posledního pobytu. Např. v Českém světě se autoři Hnátek a Zakolanský věnovali nešťastně umístěnému pomníku uprostřed hřbitova, a také chybnému nápisu, který ač má být z *Máje*, je z *Cikánů*. Přidávají také fotografie. Prvenství zaujímal dům a obytný pokoj, kde Mácha přebýval. Hálek při příležitosti odhalení litoměřického pomníku a po prohlídce Máchova příbytku napsal: „V pokoji vidět, že vládla chudoba, na vyhlídce vidět, že vládl básník, a my víme, že tam vládl veliký duch. [...] Duch Máchův tam mluvil a my jsme mlčeli s úctou.“⁴¹

Vedle tohoto se autoři zaměřovali na Máchovy inspirační zdroje, především přírodní scenérie objevující se v jeho poezii, nejčastěji na dějiště *Máje* a *Cikánů*. S vysokou citlivostí a přesností popisovali máchovskou krajinu. Fascinovala je přesnost, lehkost a věrnost básnického obrazu, se kterou byl Mácha schopen vyjádřit vše, co viděl. I samotná reálná krajina získala na jakési magičnosti, když si v ní autoři představovali děj Máchových *Cikánů* či poetické a silně emotivní prostředí *Máje*. Jak píše J. Borecký: „Každá nová krajina byla mu zdrojem nových požitků [...]“⁴² Boreckého studie o toukách za Máchou je vyprávěním a průvodcem přírodními scenériemi. Autor využívá mnoho obrazných přirovnání a metafor, s jejichž pomocí také vyjadřuje své postoje a pocity k básníkovu dílu. Ostatní studie či referáty se podobají. Mnozí autoři se věnují pouze některým vybraným oblastem, jiní popisují veškerou možnou krajinu, která se objevuje v Máchově díle nebo na obrázcích v jeho deníku, a s ní spojené zajímavosti. Mnohdy přikládají fotografie. Např. J. B. Cibulka se ve svém článku zmiňuje o výběru malebné zříceniny Kokořina Klubem českých turistů za svůj expoziční pavilon k národopisné výstavě.

Jistě nesmíme zapomenout na dílo, které je spojeno se svým autorem více než výlučně, Máchův *Máj*. Tato rozsáhlá báseň uchvátila nejednoho literáta a na přelomu století se z ní stala ikona českého romantismu. S moderními básníky a literárními kritiky přišly nové interpretace, pohledy a mnoho nových zajímavých vydání *Máje*. Důležitým mezníkem ve výkladu básně bylo její pochopení a prozření podstaty. Mimo to byly také vydávány faksimile *Máje*, dopisy, ve kterých sám Mácha o díle píše svému příteli, a také popisy a kritiky různých vydání. J. Arbes píše o prvních myšlenkách a inspiracích, které Máchu vedly k napsání *Máje*. Popisuje jeho rodný dům, místo, kde báseň i své první verše psal, studuje jeho deník, ze kterého cituje

⁴¹ KORN, J. E. Vítězslav Hálek popisuje Máchův litoměřický příbytek. *Máj*, 1910, č. 6 – 7, s. 92

⁴² BORECKÝ, J. Z toulek za Karlem Máchou. *Máj*, 1904, č. 32, s. 510

některé pasáže týkající se *Máje*. Nejvíce ohlasů vyšlo k události Máchových stých narozenin. A. Novák upozornil na nové informace a interpretace v Sekaninově vydání, jak je předesláno výše. Podává popis literárního boje mezi Máchou romantikem a tradicionalistickými odpůrci, kterým nevyčítá jejich protikladný postoj, nýbrž vyjadřuje lítost nad osudem, který nenechal Máchu tento boj dokončit. A. Novák je vděčný za fakta tohoto boje, jelikož je považuje za nejtypičtější výjev naší literatury.⁴³ Autoři si díla více než cenili a představovali veřejnosti jeho nejrůznější podoby a jejich osobní hodnocení k němu. Samozřejmě se nejedná pouze o *Máj*, který byl centrem zájmu vydavatelů a literárních odborníků. Zaměřovali se na sebrané spisy Máchovy a jejich úplnost. O Vlčkově vydání J. Thon tvrdí, že v něm jde o celost Máchy, nejen uměleckou, ale také psychologickou, dále spisy hodnotí uspokojivě, lépe však úvod ke druhému dílu od A. Nováka, který otevírá nové perspektivy.⁴⁴ Dostáváme se ale také k nedostatkům, které s sebou přinesla např. vydání Štáflových *Obrazů života mého*, viz výše, a *Cikánů*. M. Klicman v Moderní revue upozorňuje na ledabylost vydání *Cikánů* a četnost grafických nedostatků. Rozhodně jej nepovažuje za bibliofilské vydání.

Věcí, které stojí za povšimnutí okolo života K. H. Máchy a jeho díla, je nespočetně mnoho. Mimo výše zmíněné se odborníci zaměřovali také na Máchovo přijetí soudobou zahraniční veřejností, hledali vlivy, které působily na jeho tvorbu, srovnávali ho s ostatními obrozeneckými a romantickými básníky jako byl Čelakovský, Tyl nebo Kollár, poukazovali na překlady *Máje* i jiných děl a jejich vydávání např. také v dětské literatuře nebo jako učebnicový materiál pro studenty. Jak píše A. Pražák – mnoho literátů jsme se snažili uznat jako relikvii, Mácha ale věčně mladý stále žije v nás a teprve dnes mnohé chápeme.⁴⁵ Odborníci, literáti i sběratelé Máchu uctívali a snažili se o jeho přiblížení české veřejnosti, chápali jeho dílo jako silné a české umění.

⁴³ NOVÁK, A. Máchův „Máj“ a jeho ohlasy. *Přehled*. 1911, č. 20, s. 359

⁴⁴ THON, J. Nová literatura máchovská. *Přehled*. 1906, č. 25, s. 427 - 428

⁴⁵ PRAŽÁK, A. Karel Hynek Mácha. *Zlatá Praha*. 1910, č. 8, s. 94

3 Praktická část

3.1 Moderní básníci Máchovi

Karel Hynek Mácha zanechal vedle publicistiky a literární vědy stopu také v moderní poezii. Mnohé básníky ovlivnil v tvorbě i životě. Někteří se vydali podobnou cestou smýšlení, jiní přelévají motivy Máchova díla do své tvorby, a vznikalo tak spojení ryzí české romantické poezie a nové moderní doby, další byli fascinováni samotnou osobností Máchovou a jeho postojem k životu. Vladimír Houdek, František Kvapil a Jiří Karásek ze Lvovic vtiskli Máchu do své poezie. Konkrétní básně věnovali Máchovu životu, dílu a hlavně jemu samotnému jako básníkovi – „pěvci Máje“ – zakladateli a jedinému básníkovi české romantické poezie světového měřítko. Níže uvedené básně jsou vzpomínkou, památkou, brilantní poezií nesoucí odkaz, úctu, inspiraci, otázku, poslání, ...

Vladimír Houdek ve své básni *Mácha* ze sbírky *V pavučinách nervů* (1901) coby poutník pluje krajinou posledního Máchova vzdechu. Mluví k Máchovi, ale Mácha už zde není. Popisuje již odešlý básníkův život, krajinu, na kterou se naposledy díval, pokoj, ve kterém naposledy vydechl, místo, které mu přineslo smrt. Houdek vnímá Máchovu vnitřní touhu a sny, které promítal do svých básní. Popisuje Máchu na sklonku nemoci, kdy hledí na řeku ze svého pokoje v Litoměřicích a ani netuší, že jeho život brzy skončí, přesto dál, ač marně, doufá ve slávu svého díla. Vzдорovitě věří ve svou sílu a nepodléhá zášti nepřítele, tehdy však marně. Houdek nezapomíná zdůraznit vztah Máchy a přírody. Personifikuje pustou horu, která vzpomíná na českého romantika, na jeho až důvěrný vztah k přírodě, a daruje mu na památku plané růže. V Houdkově básni je možné nalézt několik Máchovských motivů jako hladinu vody a její třpyt, poutníka, kterým je samotný Houdek, nebo věžně, jehož zde představuje Mácha v posledních dnech osamělého života v pusté světničce. Báseň končí smrtí nejen básníka, ale i jeho památky, kterou strhnou nepřející a památnou desku hodí do Labe. Chudá deska, jakoby byla samotným umírajícím básníkem. Ač skromná, tak nechtěná a odhozena na věčnost do hlubin řeky, právě, když vykvetla.

František Kvapil svou básnickou vzpomínku *První květen* ze sbírky *Když kvetly máky* (1905) pojímá jako píseň přírody a ptáků. K básníkovi, zde je

míněn Kvapil, hovoří příroda a láká ho k sobě. Báseň je plná citu, krásy a lásky jara. Letící skřivan mluví o spícím půvabu máje, stromy plodí a kvetou, louky se plní květy, všude je láska a rozkoš, avšak vše je strženo marností, která jakoby rozbila a zahubila dokonalost. Když pěvec Máje odešel navěky, jakoby i krása a sladké opojení májové přírody nebylo úplné. Z básně číší těsné spojení Máchy básníka lásky a rozkvétající přírody. Báseň je zpěvem nad Máchovým hrobem a památkou na jeho poetiku.

Poslední ze tří zde představovaných básníků Jiří Karásek ze Lvovic prozkoumává v básni *Karel Hynek Mácha* ze sbírky *Ostrov vyhnanců* (1922) Máchovo nitro a vytýká marnost a chmury jeho duše. Viní lhostejnost za mráz v jeho mladé duši. Vidí Máchu plného života, touhy a snů, se kterými krácel v bujné přírodě směrem k naplnění, avšak zloba a nepřejícnost druhých ho postavila do role vyhnance a naplnila ho marností a smutkem. Nakonec ho umlčela náhlá smrt a nechala Máchu v nevědomí budoucího osudu. Karásek přemýšlí nad tím, zda Mácha mohl vědět, že jeho sláva přijde. Posléze jakoby Máchovi vytýkal, že přes marnost a smutné pohrdání ani nemyslel na svou budoucnost a kvůli tomuto postoji k životu se tak ani nestalo. Po smrti je pozdě přemýšlet nad budoucností. Karásek jakoby promlouval k těm, kteří nosí v duši žal, a varuje před náhlým skonem a zapomenutím. Vnímá nejen marnost v duši Máchově, ale také v jeho počínání. Ptá se nač tedy snít, když je každá naděje předem zraněna. Těm, kteří sní, ale vše se v jejich nitru propadá a postrádá čistou naději, těm, kteří vystavují své dílo přesto, že jim přináší pouze trýzeň, těm, kteří se nechtějí i přes nevyhnutelnou bolest podrobit módě, připisuje osud vyhnanců, samotářů a nakonec nevyhnutelnou smrt. Mácha takovým přináší opravdovou naději. Sám se nikdy nedočkal kýžené slávy a úspěchu, avšak po letech, kdy spí už dávno v hrobě, se mu jeho sen vyplnil. Mácha je, jak píše Karásek, kouzlem všech vyhnanců. Přináší to, čemu žádný z nich nevěří – splněné sny a naděje.

Každý z básníků pojímá Máchu a jeho osud v básních různě. Všichni se shodují nad jeho vztahem a úzkým spojením s přírodou a velikostí jeho osobnosti. V básních je obsaženo vědomí Máchovy lásky k životu, ale zároveň také zmrzačeného postoje k němu. Dále básníci velice silně prožívají marnost a trýzeň, i když každý odlišným způsobem. Houdek představuje Máchu vězně, čekajícího na smrt, skoro jako Vilém v *Máji*. Kvapil jakoby předem věděl, jak bude vypadat Myslbekova socha na Petříně a Karásek přemítá o Máchově vyhnančské duši. Báseň

ukazují, že Máchů byl velikou inspirací a stále málo probádaným tématem všech nadšenců a obdivovatelů přelomu století a prvního dvacetiletí 20. století. Básníci se stále zamýšleli nad jeho hypotetickým budoucím osudem, nad jeho životem a dílem, které si s pomocí literátů stojících za Máchou našlo svou cestu a dosáhlo na vrchol.

Vladimír Houdek

Mácha

Od města, v ústraní kde neznám, cizí
Jsi chorý čekal, až Tvá duše zmizí
v to líčené kdys Tebou prázdna moře,
po Labi hbitém jedu k severu.

A dospěl jsem k té hoře, pusté hoře,
kde zrak Tvůj naposled se v nádheru
hor nořil, rozptýlených po obzoře.

Na boku jejím rudé pruhy pouze
jak krev se táhnou. Šípků zralé plody.
Na vrcholu tom vydech's v tiché touze
svou slední píseň, hledě v lesklé vody.

Však z jara – co tam planých růží asi!
Snad pustá hora ta si vzpomínává,
jak s ní jsi patřil v kraj ten, v jitřní krásy
a v památku Ti tolik růží dává?

V památku Tvoji? V třpytné labské vlny
když zrak Tvůj zíral velikých dum plný,
když s důvěrou v svou sílu, v příští slávu
Jsi pyšně pozved vzdornou svoji hlavu,
zhrdaje podlou záští nepřítelů –
Ty's netušil, že v několika dnech
smrt rázem zmrazí mladý srdce žeh,
že dokonáš v té síni osamělé!

Ty's netušil, že památku Tvou skromně
kdy's hlásat bude deska na tom domě,
kde neznám zhyneš!

Neznal's, kterak vzhoří
kdys plemenná zášť v hrudi zatvrzelé,
jak ruce lotrů v plášti noci zboří
Tvou památku, jak strhnou desku chudou,
jak nad ní proudy Labe šumět budou,
v něž parník saský hrdě boky noří!

(V pavučinách nervů, 1901)

František Kvapil

První květen

Psáno u hrobu Karla Hynka Máchy

Zas první máj! – Zas k poupat tísni
roj dal se zlatých včel.
Kde strom a keř, vše zvoní písni,
luh, zdá se, jak by děl:
- Pojd', duši opoj kouzlem jara,
pij krásu, jež v mých květech hárá!

A skřivan, který v modru jásá,
dí: - V lůně zkvetlých skal
a v stříbře vod spí máje krása;
kéž bys ji zřel a znal!

Už jabloň stem se růží pyšní
A bílý sníh pad na kmen višně.

Stráň opět: - Ke mně blíž jen, zvučí,
mám v klíně fial dost!

Hvozď: - Malin trs v mých ňadrech pučí,

Je slavík dnes můj host!

A zdroj: - Už hoří snítky vřesu,

já lásku všem a rozkoš nesu!

Vše marně. – Básník sladkých zvuků

v kraj zašel daleký.

Mdlou sklonil hlavu, schýlil ruku,

spí v hrobě – na věky.

Strun zlatých nezbudí se ptáče –

kdes jen si v koutku pozapláče.

(Když kvetly máky, 1905)

Jiří Karásek ze Lvovic

Karel Hynek Mácha

Proč přišel's, básníku, v své duši plno krás,

A komu měla znít tvá píseň v této zemi?

Jen tupá lhostejnost v tvé mládí vdechla mráz,

Co vítr severní hrál drsně haluzemi.

Šeříku vůněmi a vlažným vzduchem zmdlen,

Chtěl's vyžít bytost svou jara nejsladšími.

Přelude o máji!... A kolem stín byl jen,

Kde bloudil's vyhnanec, sám s myšlenkami svými.

Jak vonné kalichy po vánku, srdce své

Jsi touhou nakláněl, však posléz zarmoucený,

Že sotva rozvítý květ zloba druhých rve,

Jsi náhle oněměl v tmách věčných, beze změny.

Zda věděl's, básníku, až někdy pohynou
Nepřátel urážky, že sláva pozdní vzplane
Tvé písni zhrzené a jako sutinou
Trs vniká ostružin, že z minulosti vstane?

Rty tvoje mlčely, jen v zracích bledl jas.
Ty's marnost všude zřel – a v smutném pohrdání
Jsi na to nemyslíl, co dá ti příští čas,
Když v líce propadlá šlo lampy hrobní plání.

Nač sníti o máji, když v něm se zachvěje
Jen mlhy chladná šed' a přítmí zsinavělé,
Když stigma nicoty má každá naděje
Jak popel kající na povrasčelém čele?

Neb to zde osud všech, jichž nitro žaly rvou,
Již chtějí výkřikem své uleviti touze,
V skal hrůzách ozvěnu by slyšeli jen svou,
Jich vlastní aby hlas jim odpovídal pouze...

Neb to zde osud všech, kdo v shonu nicotném
Své dílo vztyčují, by nesli všechnu trýzeň,
Kde každá velikost jen urážkou jest všem
A malost zásluhou, již ověňuje přízeň.

Na hrob tvůj, básníku, na chladnou jeho skrýš'
Let času míjivý psal záblesk pozdní slávy...
Však v spánku němém ty a dojímovém spíš,
Jak chtěl bys dosníti, co vzal ti osud tmavý.

Máj touhy vyzpíval jsi v básni tesklivé
Jak šum vrb stříbrných nad sešeřelou tůní,
Pak jako magický květ zavřel's nitro své,

Kam nedotčený sen jsi vložil se vší vůní.
Teď zraky chmurnými jak mahonií plod
Jsi kouzlem vyhnancům v poušť světa nehostinnou,
Jimž v srdci zmateném jak mračna v hloubi vod
Se smutek chvěje všech, kdo marným steskem hynou...

(Ostrov vyhnanců, 1922)

3.2 Otokar Březina a Karel Hynek Mácha

Březinovo spojení s Máchou je výrazné nejen dílem, ale také dobou. Věk, ve kterém Březina tvořil, byl věkem velkého vnitřního rozporu a napětí. Tato doba se ubírala cestou otázek po hmotné skutečnosti a přímé účelnosti poznání a života. Těsné spojení se zemí a vším hmotným však postupně vedlo k nejistotě, úzkosti a prázdnotě všeho. Počal se boj vůle ducha a doby, která obětovala velké ideové hodnoty lidstva pro hmotné poznání skutečnosti.⁴⁶ Poesie moderní doby zápasila s bezprostředním materiálním poznáním života a snažila se tuto skutečnost přetnout myšlenkami odkazujícími na starší básníky a rozvíjet je v nové idey a hodnoty, které by českou duši opět pozvedly nad materii. V Čechách, které byly v 19. století zeslabeny, jak dějinnými událostmi, tak přítomnými krizemi, to byl právě Mácha, kdo první rozdmýchal domácí básnickou tvorbu a probudil jí současnou, více pak budoucí, literaturu. Stejně jako v době romantismu Mácha, v době symbolismu Březina zahřál poezii prvními velkými ideovými a vizionářskými myšlenkami. Co bylo u Máchy instinktem, bylo u Březiny vědomou cestou transcendentního výkřiku. Březina rozvíjel myšlenky, které již před ním tušil Julius Zeyer. Březina své motivy poznání vložil do pěti lyrických skladeb, jimiž jsou *Tajemné dálky*, *Svítání na Západě*, *Větry od pólů*, *Stavitelé chrámu* a *Ruce*. Sbírký se opírají o dějinné idey a otázky, odkazují k cenným literátům a nakonec přináší poznání vlastního díla a života autora. „Poesie jako nástroj myšlenky, orgán ducha a jeho tvořícího napětí, které uvolňuje silou vidění a vznětu: to jest klíč k Březinově tvorbě, sklenuté na pilířích mocné ideové koncepce, vyvrcholené v úchvatný mystický sen.“⁴⁷

Karel Hynek Mácha i Otokar Březina v sobě nosili hlubokou touhu, napětí, rozpor, naději a víru. Každý podle svých zkušeností a v jiné době, avšak i přesto je zde možné nalézt silné spojení těchto atributů u obou básníků. Březina byl básníkem naděje a víry v život. Jakoby vystoupil nad sebe samého a ve svém díle se odindividualizoval a přešel mimo tento svět, nabyt vyšší lepší individuality. Odpovídá na otázky, které jsou pokládány už po tisíciletí, jimž se mnozí vyhýbali, a přináší s nimi klid, víru a roztírá napětí v rozporu doby. S jeho poezií přichází opět plnost života a naděje v něj. Není třeba sledovat pouze bezprostřední realitu, která, jak je řečeno výše, přinesla pouze nejistotu, úzkost a prázdnotu všeho. Březinův

⁴⁶ MARTEN, M. *Akkrod. Mácha. Zeyer. Březina*. Praha: B. Kočí. 1916. s. 95

⁴⁷ Tamtéž, s. 100

hrdina je podle M. Martena duch, jediný a stálý, sám uprostřed jevů, poznávající jejich řád; drama, které snuje, je to úsilí, napětí, utrpení a vítězství tohoto ducha, dobývajících neznámého; jeho dílo zůstává ryze lyrické, niterní a bezprostřední.⁴⁸ Silně se v Březinově díle odráží Máchova tesknost a již několikrát zmiňovaný rozpor, avšak ještě silněji nám autor přináší vzpomínku na Máchu svou hudebností, novostí a neobyčejností slov. Nepoužívá slovo sice ve stejném smyslu jako Mácha, ale po několika desetiletích je dalším básníkem, který dodává českému jazyku až nezměrnou pestrost a nápaditost. Nejde mu však o vytváření zcela nových tvarů, nýbrž o přehodnocení slova obrazně i výrazově. Nejen proto je Otokar Březina naším nejvýznamnějším symbolistou. Slovům nezanechává jejich hmotnou podstatu, nýbrž je převtěljuje silou analogie v symbolické novotvary, které komponují jedinečné verše. Březina je novým básníkem nové doby, ve které svými novotvary zachycuje nové postřehy života. Jak píše Marten: „Březinův jazyk ‚vrací nádheru slovu‘ – tím, že uvolňuje jeho prameny, rozpoutává jeho tvořící síly, které nejsou jiné, nežli samy síly poznání a obraznosti v duši lidské. Stačí se vžítí v duchovní podstatu jeho řeči, mysliti jeho obrazy, jako jimi myslil sám, aby vám přestal býti temným básníkem, abyste nejen cítili krásu, ale také chápali výrazovou mocnost chóru symbolů, jenž zpívá jeho hymnus. [...] Neznám básníka, jenž hlouběji ovládl hudbu verše nežli Otokar Březina.“⁴⁹

Jak bylo předesláno výše, spojitost s Máchou je nejvýraznější v Březinově první sbírce *Tajemné dálky*. Celá sbírka je prostoupena dvojitostí a vnitřním rozparem. Na jedné straně je Březina blízko zemi a svým lidským touhám, na druhé se ocitá v transcendentálním světě dojmů a snů. *Tajemné dálky* jsou protkány smutkem, teskností, voláním do dálek a protnuty temnou, avšak lehkou a velice senzitivní hudební strunou. Jakoby byl jeho nadpozemský svět propojen přes století s tím Máchovým. Hlavním hrdinou je básníková duše, která jako poutník kráčí dálkami a vrací se zpět, aby ukázala Březinovi jeho život a současně čtenáři odhalila touhy a naděje samotného básníka. V *Tajemných dálkách* se objevuje vedle Březiny také zmiňovaný Mácha. Sbírka dýchá jeho odkazem a přelévá do sebe část české romantické literární revoluce 19. století a spojuje ji s moderním symbolickým temperamentem živého básnictví. Sbírka snoubí smrt a život nejen v tématech, ale i v člověku. Smrt je všude, Březina ji vidí v přírodě, v milence, ve svém mládí, ve

⁴⁸ Tamtéž, s. 113

⁴⁹ Tamtéž, s. 118-119

své duši. Necháává zemřít a přijímá již mrtvé, jež považuje za vysvobozené a klidné, avšak jakoby ne zcela konečné – mysteriózní. V básni *Moje matka* se objevuje tento pocit klidu a mystický obraz smrti. Matka, která je dávno mrtvá, zcela neodešla a syn stále cítí její blízkost a úzké sepjetí.

„Ó matko má, dnes v světlo proměněná,
ty šípe zlatý, vystřelený do ohniska
Tajemství věčně planoucích! Zvuk tvého jména
na našich vlnách dochvěl se, však vím, jsi blízka!“⁵⁰

V dalších verších vyrůstá z matky jako květ a veškerý smutek, žal a marnost dědí po ní. Smrtí končí život pouze z části. Březina promlouvá se zemřelou a explicitně jí připisuje svůj osud, avšak bez výčitek.

„Tvé mrtvé krve vychladlé jsem bledým květem,
jenž vláhou zraků tvých se rozpučel a vzrůstal:
chuť trpkou života svým vlíbalas mi retem
a твоjím dědictvím mi v duši smutek zůstal.

A půlnoc zelená když svítí nočním tiším,
ty z hrobu povstáváš a se mnou lože sdílíš;
v svém dechu známý rytmus tvého dechu slyším
a vlnou mého hlasu oživená kvílíš.

V mých žilách zahřívá se teplo tvého těla,
tvých zraků tmavý lesk se do mých očí přelil,
žeh víry mystický, jímž duše tvá se chvěla,
v mé duši v oheň žíhavý a krvavý se vtělil.

A jako tvoje kdysi i moje cesta smutná:
Bez vůně den je můj, bez barev, květů, jasu;
plod žití suchý jen, jenž jako popel chutná,

⁵⁰ BŘEZINA, O. *Tajemné dálky*. 3. vyd. Brno: Tribun EU. 2011. s. 7. ISBN 978-80-263-0273-5

tvým stínem ovíván se stromu trhám času.“⁵¹

Smrt, ať již opravdová či mystická, je eminentním motivem *Tajemných dálek*, je prostředníkem, z ní vyplývají další náměty, které se větví a opět spojují, aby odhalily básníkovu duši. Březina vidí smrt jako vysvobození, touží po ní jako milenec po milence. Nebudí strach, vzbuzuje pokání, je nezvratným osudem a přechodem do nadpozemského světa poznání. *Modlitba večerní* je prosbou o smrt, odpoutání se od pozemské tíže, je to touha po cestě do nadpřirozených sfér, za věčným spánkem, přes trýzeň i slast.

„O smrti živých těl, již noc se stává dnem,
svou šťávu tajemnou lej v moji teplou krev,
svou mdlobou smrtelnou mne spoutej v loži mém,
je měkká náruč tvá, jak bílé lokty děv.
Ty vůni zázračná, z níž voní jiný svět,
můj zemský život ztaj a nadpozemský zvlň
a proseb žár a šleh, jenž spaluje mi ret
a v tváři rudý plá, mi v duši ztiš a splň!
[...]
V mé tělo pronikni a v každý nerv a sval
se z tajných zdrojů svých mi rozlej balsámem,
jak sláva vytriskni a hoř a teč a pal,
v rozkoši šílených vzplanutí neznámém;
až smolnou pochodní žádostí žhavý dech
na popel dohoří tajemným ohněm tvým,
tu dechni v čelo mé a usnouti mne nech
v sen věčný, poslední, z něhož se nevzbudím.“⁵²

S tématem smrti souvisí Březinova odindividualizace. Najdeme ji v básni *Mrtvé mládí*. Autor se vysvléká z psychologické soudržnosti lidského života a vystupuje nad své mládí. Hledí naň jako na druhou osobu, zhmotňuje ho, avšak uvědomuje si

⁵¹ Tamtéž, s. 7 – 8

⁵² Tamtéž, s. 21 – 22

minulé bytí a spojitost obou v jedno. Březina dospívá k zamyšlení nad svou navždy uplynulou minulostí.

„[...] Hrou třpytných konstelac se nebes krása stkvěla,
do času ztichlých vod z ní kapal hvězdný čar,
kde v rakvi skleněné, jak světic mrtvá těla,
mé mládí leželo v rubáši zhaslých jar. [...]“⁵³

Mácha se do mystických světů ještě zcela nedostává. Vidí svět smrti jako další sen, ale nikde se přímo nedočteme o nadpozemské mystické krajině poznání. Vilémova smrt v *Máji* budí strach, utrpení a výčitky, později uvědomění, pokání. U Březiny je smrt od počátku odpoutáním se od zmaru a vysvobození od zemské tíhy. Mácha smrt vnímal jako konec cesty životem, cesty poutníka, jako nevyhnutelný osud pro každého. V básni *Smrt viz* popisuje strach a předeslaný konec života.

„Smrt viz, jak teď ubledlá
s úsměvem sem pohledla.
Proč ti z něho úzko jest?
Blaha blízkého je zvěst.

Z kolíbký zda úzko je ti,
že v ní snu dlíš ve objetí?
Neboj se, vždyť vstaneš zas,
každý má svůj spání čas.“⁵⁴

U obou básníků je námět zesilován svou přítomností v jiných motivech. Nejsilněji se pojí s marností. Máchova báseň *Život* se věnuje marnosti života a smrt vidí jako tmavý hrob, kdy čekání na něj působí jen strast.

„Co žití na zemi nám dané?
Co je všechna její slast?

⁵³ Tamtéž, s. 9

⁵⁴ MÁCHA, K. H. *Dílo I. Máj, básně, dramatické zlomky, dopisy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1986. s. 121.

Že prach se, popel z lidí stane?
Že v úzkostech se musí třást,
sami svědkem musí býti,
že nikdo nesmí navždy žítí?“⁵⁵

Na druhé straně se Mácha podobá Březinově pojetí, když upokojující verše *Srdci mému* touží po míru. Báseň není čirou touhou, spíše vědomím pěvce. Srdce je zde trpitelem a prahne po oddychu.

„Celý svět již, každý tvor již spí,
tvůj jen nárek ještě hlasně zní;
co tě tiskne, srdce mé, tak bolno?
[...]
Usni tíše, srdce, tíše jen,
pod pahrbkem, tam jest tichý sen,
tam dosáhneš pokoje svatého;
nevzbudí tě k želu slunce tvář,
nad lesem až zajde ranní zář,
zbarví jenom křížek hrobu tvého.“⁵⁶

Vedle marnosti se hojně vyskytují také pocity smutku, žalu, tesknoty, lítosti a iluze. Nejprůměji se objevují např. v básních *Přátelství duší*, *Tichá bolest*, *Návrat*, *Z věčných dalek*, *Umění*, a také v básni bez názvu začínající slovy „Svůj žal“.

„Dnů setlelých mlho, jež házíš do duší rozklad i žel!“⁵⁷

„[...] Pod klenby ticha kanul
mé duše ztlumen pláč, a v mlčenlivém stesku
až v okna andělů, jak oběť vůně vanul
žal budoucích mých dní a ozon příštích blesků.“⁵⁸

⁵⁵ Tamtéž, s. 129

⁵⁶ Tamtéž, s. 155

⁵⁷ Tamtéž, s. 13

⁵⁸ Tamtéž, s. 16

„Když náraz věčných sil mou duší zpěněn vřel
hnán tíhou zničení a galvanismem bolu,“⁵⁹

Atmosféru smutku a marnosti vystihují nejmenší detaily a slovní spojení. Např.: v tlející zemi, v krajiny spálenou tíž, rozkoš z nečisté číše mé krve, oktáva zádumčivá, *Mysterium zmaru*, lítost vadnoucích tváří, vdech mrtvých zástupů, z vyhaslého sněhu apod. Březina stejně jako Máchova nechává skonat, jak bylo předesláno již výše, cokoli. Smrt je společným průsečíkem jejich poezie. Bere na sebe podoby písně, přírody nebo pocitů člověka (např. viny). Předchází jí vždy marný život, teskný a bolný směřující do nového snu, do nového světa. Tedy i život je podobou smrti, zabíjí – nežili bychom-li, nezemřeli bychom. Marnost, smutek a trýzeň nejen předcházejí, ale i následují smrt. *Tajemné dálky* dýchají těmito emocemi a vše, co je zprvu barevné a jasné, posléze zhasne a zhrouťí se. Stejně tak u Máchy. Naděje skomírá v posledních záchvěvech, vše vzbuzuje žal. Zbývá jen čekání a uvědomění si svého smutku. Březina ve sbírce odhaluje svou tesknou duši, předkládá ji na oltář a otevřeně hledí sám na sebe, promlouvá k ní, a také ke komusi neznámému, možná k Bohu, osudu, andělům.

Výraznou Neznámou je žena. Objevuje se v několika málo básních, ale nese s sebou velice zajímavé postavení. Poprvé je to explicitně Březinova matka, ke které mluví, potom je to vždy nepojmenovaná žena. Máchovy poetické ženy Jarmila, Angelina či Lea byly ženami milenkami, vždy milovanými a prožívající smutný osud. Březinova Neznámá je s ním v úzkém duševním spojení, nehledí pouze na svou duši, ale vidí také tu její. V básni beze jména začínající slovy „Svůj žal“ ji oslovuje Teskná: „[...] ó Teskná v záři hvězd [...]“⁶⁰, zde je ženou zpovědníci. Žena milenka, Milá, Nejatá, se objevuje v *Tiché bolesti* a ve *Vězni*:

„tys přišla, Milá má, a nalilas mi vínem
svých retů hořkou číši plnou.
Mé tělo projalas jak bledá záře divem,
v mých nervech hořelas jak umírání pocit,
a pohřben v loktech tvých, jak v chladném
hrobě živém,

⁵⁹ Tamtéž, s. 32

⁶⁰ BŘEZINA, O. *Tajemné dálky*. 3. vyd. Brno: Tribun EU. 2011. s. 32. ISBN 978-80-263-0273-5

pod tíží polibků jsem unavený procít.“⁶¹

„Mé srdce třáslo se, když k tvému jsem se chýlil,
šer vlastních ilusí jsem z tebe barvou vyssál,
a vlastní duše hlas z tvých modliteb mi kvílil,
když na svém oltáři mi otevřelas misál.“⁶²

Žena je též vznešená, je partnerem pro básníkovu duši, je svatyní, do které se může ukrýt, je pokladem, který v něm probouzí přitažlivost, je energií, ze které smí čerpat. Vznešenost ve svých verších Březina dynamizuje podle smyslu, který má nést, a přenáší ji vedle ženy rovněž na jiné motivy. Různými jazykovými prostředky, výrazně často např. velkými písmeny u slov Neznámý, Věčný, Tajemství, Nepoznaný, Myšlenka, Tma, Noc, Záře, Šeření, Teskná, Milá, Nejatá, Mlčení apod., určuje mystičnost a význačnost slova a nálady verše. Vnímáme zde výrazné sakrální znaky. Mnoho přímých i nepřímých pojmenování duchovních prvků (oltář, chrám, anděl, zázrak, hřbitov, Neznámý, Vznešený, Nejvyšší...) a jejich vliv na celkovou atmosféru poezie. Např.:

„Je smutna duše má a plna vůně teskné,
má myšlenka je voskovicí světla mdlého,
jež v těla svícnu nečistém se třesouc leskne
na oltář věčný postavena Neznámého.“⁶³

„Oh, ano, Svatá! Tvá slavnost dnes
v zahradách věčných!
Mši zádušní to pějí mé myšlenky, jak zvlněným
chorem
v teplý pláč voskovic, kde rudá krev přetéká z číše
věčného světla v tvůj oltář, zastřený černě.“⁶⁴

„Ó Věčný, rci, zda smím, kde chrám Tvůj z kovu ční

⁶¹ Tamtéž, s. 15

⁶² Tamtéž, s. 28

⁶³ Tamtéž, s. 6

⁶⁴ Tamtéž, s. 20

nad městem mramoru, své krve touhou nečist,
při malém oltáři, pod klenbou poboční
Ti mši svou tichou přečíst?

Do vína extasí života máčet chléb
na stole obětním, jenž posvěcené kryje
pod snů mých růžemi a světly modliteb
Tvých mrtvých relikvie?⁶⁵

I Máchu ve svých verších podněcoval vznešenost poezie sakrálními náměty. Mnohdy nalezneme náměty chrámů, andělů, duchů nebo svatých. Vezměme si například první intermezzo v *Máji* nebo básně jako *V chrámu*, *Svatý Ivan*, *Svatý Vojtěch*, ... Někdy se jedná o přímou skutečnost, jindy o metafory – nejčastěji spojené s přírodní scenérií.

Cenné postavení v *Tajemných dálkách* má Tajemství. Jako refrén v básni *Žeh bílý světla* ... vyvolává touhu a napětí, téměř radost, ale vzápětí z něj vyznívá pouze žal a iluze. Opět se setkáváme se smutkem a navíc pro čtenáře s neznámým nepojmenovaným, ke komu básník hovoří. Oslovení nejmenovaného dodává básni opět duchovní nádech a podněcuje tajemství.

„Žeh bílý světla v lampě mé duše jsi stáh,
že v agonii rudé krvácí do šera.
[...]
žen ohnivé pohledy jiskrami prší do žádostí těl,
spálená síla nervů pod lebkami tlí,
a v tisících ilusí jásot a úzkost a žel
třese se na napjatých strunách Tajemství.“⁶⁶

Tajemství není pouhým znamením neodhaleného. Skrývá v sobě již zmíněný smutek, žal, tesknotu, lítost a iluzi, smrt. I přesto, že není pravidelně a přímo pojmenovááno, zůstává vždy přítomné. Je přímým leitmotivem díla a odkazem romantické cesty poutníka Karla Hynka Máchy stoupajícího do výšek poetiky a předávajícího svůj

⁶⁵ Tamtéž, s. 59

⁶⁶ Tamtéž, s. 12.

plášť dalším mistrům. Každá z básní v *Tajemných dálkách* je odhalením tajemství básníka Otokara Březiny.

Existuje zde mnohem více motivů, které harmonizují tesknou strunu Březinových *Tajemných dálek*. Euforií je vždy příroda, ta je průhledem do nadpozemského světa a teprve v ní se odlehčuje lidská duše od tíživých pout hmotného života. Máchova krajina je nezapomenutelným a neopakovatelným představením obraznosti jazyka, kterou jsme ani nedoufali vidět ještě jednou. Stalo se! Březina je tím, kdo vytvořil další unikátní dílo, syntézu umění a slova, aby nám vyjevil přírodu jako emblém obou světů. Vytvořil živou krajinu s teskným dechem připomínajícího Máchu. Spojením jazykových prostředků vykresluje nejhlubší skryše přírodních scenérií včetně své duševní krajiny. Zde je sepětí s Máchou nejvýraznější. Nejenže lze nalézt niterný pocit touhy po dálkách (Mácha po zemské, Březina po mystické) zároveň i rozvinutý smysl pro obrazotvornost a hudebnost. Máchův *Máj*, *Cikáni*, *Večer na Bezdězu*, např. také básně *Měsíček*, *Vorlík*, *Svatý Ivan* aj. jsou dílem, kde je příroda mocnou a tajemnou svědkyní strastí a bolestí osudu lidí. Máchovy verše předpovídají bolest, i přes svou jemnou, klidnou a tichou notu.

„Jezero hladké v křovích stinných
zvučelo temně tajný bol,
břeh je objímal kol a kol;“⁶⁷

„Klesla hvězda s nebes výše,
Mrtvá hvězda siný svit;
padá v neskončené říše,
padá věčně v věčný byt.
Její pláč zní z hrobu všeho,
strašný jekot hrůzný kvíl.“⁶⁸

Březinovy verše proplétá stejná nálada na lehkém pozadí. Verše jsou vyrovnané a velice senzitivní, ale nesou v sobě tíhu, bolest, zmar i smrt. Jeho kraj je šedý, mlhavý, zmírající, plačící, klamný. Co se s jitem probudí v nádheru, za soumraku

⁶⁷ MÁCHA, K. H. *Dílo I. Máj, básně, dramatické zlomky, dopisy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1986. s. 15

⁶⁸ Tamtéž, s. 20

odhalí svou smutnou tvář. Příroda je odrazem Březinovy duše, pojí zemskou tíhu a nadpřirozenou touhu. To vše nejvíce v *Podzimním večeru*, *Apostrofě podzimní*, *Siestě*, *Březnu*, *Vůni zahrad mé duše*, *Vonných soumracích* a *Slavném smutku*. Zádumčivé sloky *Podzimního večera* a *Apostrofy večerní* se formálně liší, ale vnitřně jsou spojené truchlivými odstíny.

„Do prázdna vtéká čas a chví se noční stíny.
U černých moří prostoru se strhly hráze.
Vystříkla hustá pěna tmy a do hlubin
zem pohlčená sesmykla se na své dráze.“⁶⁹

„sen květův uvadlých, šum pokosených klasů,
svit zhaslých barev, smytých nuancí a jasů,
let mrtvých motýlův a kolotavé vření
tisíců zhaslých životů ve zlaté lázni denní!“⁷⁰

Březen dýchá vlhkou atmosférou. Březina zde mistrně vystihuje vůně, zvuky a obrazy březnové přírody. Zdůrazňuje převážně vůně. Vytváří kontrast sladkého a ostrého. Sladkovonné květiny a tekutiny spojuje s ohněm, krví či párou.

„mdlý oddech šeráků i loubí modré stíny,
v nichž jednou bílý žár ve žhavém písku usne,
a libel malachit kroužících nad lekníny
ve vlhku teplých par a v lázni vůní dusné;

na květech akátů zor zrůžovělý pocel,
jenž zemi zažehne a rozleje se nachem
v těl brouků tvrdý kov, jak v zakalenou ocel,
a v křídla motýlů jak jemných barviv prachem;“⁷¹

⁶⁹ BŘEZINA, O. *Tajemné dálky*. 3. vyd. Brno: Tribun EU. 2011. s. 23. ISBN 978-80-263-0273-5

⁷⁰ Tamtéž, s. 24

⁷¹ Tamtéž, s. 27

Silnou dávku aroma dodává *Vůně zahrad mé duše*. V této básni propojuje všechny motivy sbírky: mrtvou matku, tesknotu, sakrální výjevy, tajemno aj. Přírodu tvoří on sám, odhaluje se a popisuje své touhy, vášně a život pomocí zahrady. Její vůně jsou indikátory odhalující tajemství jeho zde již tolikrát zmiňované duše. Možná je to právě ta samá zahrada, ve které našel své mrtvé mládí.

„Vůně palmových hájů a stepí rozkvetlých lilií,
nápoji sládnoucích ve chvílích dohořívajících soumraků
na z pocené čelo vlídné zavanutí stydoucívho dechu
od břehů mlčících řek, jež ústí do zálivů Smrti!“⁷²

Vedle přírody se v *Tajemných dálkách* objevuje z Máchovských motivů také vězeň. Máchův tajemný, bolestný osud vězně Viléma, žalostné trápení a pocit viny za smrt je přenesen ze studeného vězení do transcendentní roviny lidského těla a vzdušných zámků. Ve *Vězni* je vězením žádostivost, touha, přitažlivost, vášeň – je jím žena milenka. Dochází zde k uvědomění vlastního připoutání se a viny za žal a smutek, za smrt druhé duše.

Máchův vliv neplynul pouze směrem k motivům, které Březina rozvíjel a inspiroval se jimi, ale především k formě, jak tyto náměty zpracovávat. Jak řekl Miloš Marten: „Neznám básníka, jenž hlouběji ovládl hudbu verše nežli Otokar Březina.“⁷³ Nejen hudebnost, ale také obraznost a dokonalou smyslovou vnímavost ovládl Březina a dovedl je do důsledků. Modeloval český jazyk, jako před ním Mácha, hrál si a skládal nová spojení slov, z nichž poté komponoval hudbu svých veršů. Máchova hudebnost vycházela z nových tvarů, spojení, nového jazyka a jeho užívání v poezii. Březina pracoval s již ustálenou formou českého jazyka, ve které přenášel, již řečeno výše, významy a smysl – vytvářel symbolické metafory. Používá hudební i výtvarnou terminologii, jež dále rozvětňuje a krystalizuje jí smysl veršů. Užíváním jednoslabičných a víceslabičných slov ve sdruženém či střídavém rýmu, dynamizuje verše. Vytváří legatová spojení i výrazně kontrastní staccatová. Převažuje mollová melodie, vycházející jak z formy, tak obsahu básní. Např. legatově mollově laděné rýmy ve *Vzpomínce*: „A dnes když je cítím [...] se kouř

⁷² Tamtéž, s. 49

⁷³ MARTEN, M. *Akkrod. Mácha. Zeyer. Březina*. Praha: B. Kočí. 1916. s. 119

z jich tlení [...] pozdě roztála žitím [...] A bránami snění.“⁷⁴ Výraznou hudebností dýchá báseň *Z věčných dalek*. Spojení slov vytváří písňovou atmosféru a hudební termíny metaforicky odrážejí pochmurnost nálady.

„Z věčných dalek v duši mi zpívá
píseň monotonní,
spodní oktáva zádumčivá
mé klaviatury jí zvoní.

[...]

Vzpomínek rytmický ovan,
v žádostí bakchantických tancích,
stesk její doznívá začarován
v resonancích.

V rozkoši krví mou se pění
a na samotách,
v dlouhá adagia polosnění
v pochmurných notách“⁷⁵

Sluchové smysly čtenáře aktivuje Březina zvukovými podněty. Zapojuje výrazy těsně spojené s hudbou nebo jen rytmické a čistě zvukové jako píseň nebo tóny, hlas, šum, dech, kvílení, zvonění, prýštění, cválání, řezání, pískání, hoření, kapání, a také ticho. Z jejich spojení vychází zvukový dojem, např. spojení: mluvila touha a vášně, rytmem vašeho kroku, jásot duší, žhavý oddech, tiché štkání, píseň nocí zpívá, sonáta zvuků v mlčení lesním, vanutí křídel, plakalo kovovým zaštkáním v zvonech, rytmické údery tance, vracejí se echem vysíleným dálkou aj. nebo verše:

„Mé jaro bylo smutnou, elegickou písni,
již tichlým tremolem mi život zahrál flétnou,
a dny mých radostí, jak v trávy trs, jenž tísní
se při zdích, ve dlažbě, když kapky rosy slétnou.“⁷⁶

⁷⁴ BŘEZINA, O. *Tajemné dálky*. 3. vyd. Brno: Tribun EU. 2011. s. 18. ISBN 978-80-263-0273-5

⁷⁵ Tamtéž, s. 39

⁷⁶ Tamtéž, s. 5

Výtvarnou složku Březina podněcuje převážně opisnými výrazy a zaměřením se na detaily krajiny, člověka a jeho duše. Popisný um, se kterým modeluje básně, budí dojem obrazu a silně probouzí náš vnitřní zrak představivosti. Například temně barevné verše *Umění*.

„Tvých jasů somnambul se blíží ve tvůj sad
kam prolévá se noc, jak záliv černých moří
na mrtvých květů luh, jenž v modrých zářích šat
jak siný fosfor hoří.“⁷⁷

Nebo vykreslená příroda v *Apostrofě podzimní*.

„Dny jasné, říjnové, v nichž září azur čistý
a s větví bronzových se nítí rudé listy,
jež sváty ostrým vanem podzimního dechu
se stkví jak vyraženy ze zlatého plechu!“⁷⁸

Bezpochyby také *Motiv z Beethovena*. Zde se spojuje hudebnost i obraznost v nevídanou směs krásy poslechu i pohledu. Např. slovní spojení: van tichý, par oddech stříbrný, umdlený šelest, tichá tíž, úsměv jasmínů, pigment zřítelnic, řetěz kroků, černé víno, déšť růží ohnivých aj. Nebo sytou výtvarnou i hudební barevnost celých slok básně.

„Spí vůně v zahradách a blankyt na jezerech
zor příštích andante do poupat zavřel květ,
spí písně v teple hnízd a v dálek pološerech
vír barev zpěněný kles ke dnu tich a šed.
[...]
Pojď, olej tónů svých jsem nalil v lampy krystal,
z kamenů svítících jsem sklenul kryptu tvou
a z květů zázračných jsem měkký polštář schystal,
kde v řasy vůní mdlých dáš hlavu zemdlenou.“⁷⁹

⁷⁷ Tamtéž, s. 59

⁷⁸ Tamtéž, s. 24

Neztratí se ani čich, chuť nebo hmatový vjem. Je to vůně a sladkohořká chuť květin a vanutí chladných větrů a horkých pár, co je probouzí. Všechny smysly jsou podněcovány. To co Mácha popisoval v metaforách, jemně, skrytě, tajemně a v dálkách, Březina vyrval z kořeny, zhustil, rozžehnul jako plamen, vynesl na světlo a vykreslil nové hutnější podoby. Máchu nenechal za sebou, vzal ho s sebou a opět probudil jeho poezii v té své. Z Březinovy poezie je silně cítit Máchova touha po dálkách, touha po naplněném životě, jež je však vždy zlomena, zdcena a nikdy se neuskuteční.

Je mnoho věcí, které činí Březinovu poezii podobnou té Máchově, a také mnoho dalších, které jí dávají jedinečnou podobu v jejím historickém kontextu. Jsou jimi převážně motivy, kterým jsme se věnovali výše, a způsob s jakým oba básníci pracují s formami jazyka. U obou básníků nalezneme četné kontrasty ve verších. Např. známý Máchův oxymóron: mrtvé milenky cit nebo mrtvé labutě zpěv. U Březiny např.: družičku // v průvodu pohřebním či následující verš: šťastnou, jak v domě, kde požár vypukl v noci nebo také: vzdech mrtvých zástupů. Nápadnější a četnější jsou ostatní Březinova slovní spojení. Některá se více než výrazně podobají jazyku *Máje*, např.: pohledů doznělý smích, svit zašlý bílých dní, kde zsinale mlhy se strou, dech jiter zemřelých, ve smyslů umdleném a těžkém zajetí aj. Další verše jsou *Máji* podobné svým obsahem, např. v básni *Lítost* připomínají Vilémův žal ve vězení.

„Mám v duši lítost vězně v den slavností májových,
lítost milence u dveří chrámu v den zasnoubení,
[...]
Hodiny mé minulosti odešly ode mne a já jim
nenatrhal kvítí,
dni přicházely důvěrně a já jich neozdobil
růžemi a nenažal jsem jim zrajících paprsků,
nastala doba soumraků, vítr Neznámého
se zdvihá v alejích
a ani jedna veselá píseň nezní mi z dálky.“⁸⁰

⁷⁹ Tamtéž, s. 34 – 35

⁸⁰ Tamtéž, s. 54

V jiných Březinových básních vedle smutku ožívá krajina, láska i něha stejně jako v *Máji*, *Cikánech*, *Márince* aj. Slovní spojení v *Tajemných dálkách* tvoří neobvyklou náladu a nosí v sobě hluboký Máchovský stesk. Míří do dálek a tajemně zpívají svou píseň marnosti. Jejich symboličnost a metaforičnost prohlubuje emoční vnímání a odkrývá dříve zmíněný rozpor autorovy duše tím silněji a jasněji, čím více je odhalován šev mezi Březinou a Máchou. Jazykové hry, které Březina hrál, docílily úspěchu tím, že vyřkly v krátkých verších to, co bychom jinak popsali obsáhlými větami esejí. Využívá všemožných symbolistních obrátů a linek. Např.: oběť duše mé, krev hroznů zahořklá, mé mládí leželo v rubáši zhaslých jar, oheň objetí myšlenkou vychladlý, v hudbě mrtvých přání, v bizarních pěnách vášní, ráz hodiny mé poslední, z vyhaslého sněhu, modlitba rozjímavé samoty, mramor plačící, ztlumená hudba snů a zádumčivá něha, kostry stromů, pěna tmy, otrávený plyn v mé duši, kvílí kola větrů, za živa zazděná má píseň, lehký šumot snů, něco teskně minulého, zapařená vanutí rašelinišť, úsměv uvadlých fial, zpěv marné touhy hlaholící v snech aj.

Březinův básnický symbolický jazyk je jako kouzelné zrcadlo. Nalézáme v něm obraz básníka, který se v něm zhlížel a zároveň je možné najít odraz sebe. Když změníme úhel pohledu, vidíme též za zrcadlo a nalézáme neznámou krajinu, jež vyvolává touhu poznání.

3.3 Viktor Dyk a Karel Hynek Mácha

Viktor Dyk vešel do literárního světa v 90. letech 19. století. Jeho raná tvorba rostla pod vlivem dekadence a symbolismu. Začíná ve znamení negace a pocitu životní únavy. Projevují se u něj motivy zklamání z neuskutečnění idejí a snů – výrazný rozpor romantika a skutečnosti, rytířské a historické motivy, také motivy krajiny, poutnictví, mravního heroismu a odbojný postoj. Jeho dílo však sahá poměrně dále. Válka, a politická situace během ní a po ní, prohloubila Dykův heroický nacionalismus a zájem o národní politiku, které se vedle psaní aktivně věnoval. Je první z básníků české moderny, u kterého literární historici používají termín „buřiči“. Viktor Dyk obratně snoubí romantismus a anarchismus v jednotu, která vyznívá jako obraz ještě hlubšího rozporu než doposud u kohokoli jiného a vyjadřuje jím svůj nejen osobní, ale také politický, postoj ke skutečnosti, tedy anarchismus a nihilismus je tím více zesilován, čím více je protkáván romantismem. Právě Miroslav Rutte vidí Dyka převážně jako básníka romantika – buřiče. Stejně jako u Máchy je průsečíkem Dykova díla marnost – „druhá tvář skutečnosti, jež obrací básníkův pohled hned od jeho počátků k smrti a vrhá svá mučivá proč do každého jeho lyrického okouzlení.“⁸¹ Dyk toužil po nahé pravdě a současném dění, byl podle Rotta básníkem skeptikem se stálou potřebou romantiky, kterou přenáší ze života také do politiky. Požadoval politiku, která nesmlouvá a vyžaduje na lidech rozhodnost a tvrdost, schopnost a sílu říci své anebo.⁸² Pro jeho romantickou Máchovskou touhu často poraženou životem, a také pro jeho víru a skepsi nebo opovržení i lásku bychom jeho postoj v literatuře mohli označit za desilusionismus. Dykova posměšnost směřuje vždy k aktuálnímu dění a vyžívá jeho silný romantismus idejí. Básník – buřič nese v nitru rozpor sám sebe, nejen doby a politiky. Vedle Miroslava Rotta se o Dyka významně zajímal také Arne Novák. Mácha je oběma autory vnímán jako průsečík části Dykova díla. Novákovi je blízké poutnictví. Dyka popisuje jako poutníka za Absolutnem. Toto absolutno Novák nahlíží jako civilní, avšak nepopírá rysy mysticismu, který žádnému romantikovi nelze odepsat. Dykova mystika však míří spíše k životu než smrti, směřuje k pokračování a společnosti, což je protikladem ke staršímu Březinovi. „Jeho národní

⁸¹ RUTTE, M. *Viktor Dyk*. Praha: F. Topič. 1931. s. 6

⁸² Tamtéž, s. 19

Absolutno požadovalo vždy ještě mravní kategorický imperativ [...]“⁸³ a jeho zájem o zahraniční literaturu směřoval k Francii a její revoluci. Toužil po svobodě nejen duše, ale hlavně národa. Dykův romantismus Novák nazývá novoromantismem; syntézou anarchismu, politiky, nacionalismu, rytířství a sensibility. Mácha a Dyk jsou spjati, již zmíněno výše, romantickým rozporem duše a doby či romantika a skutečnosti, dále také svými hlubokými silnými touhami a neméně svým poutnictvím. Máchův vliv je nejvíce zjevný v baladě, veršované povídce, *Milá sedmi loupežníků*, kde ostře vyčnívá Dykova odbojnost a Máchova marnost, žal a vina, dále také v epické skladbě *Giuseppe Moro*, v níž nacházíme poutníka Máchovského typu. Poutník, cestovatel, milovník krajiny, hor, to vše lze u Dyka nalézt rovněž v podkrkonošském románu *Podmoráň*. Co dále spojuje Rotta a Nováka v názorech na Dykův básnický jazyk, je antiteze jako hlavní forma jeho verše. Jak píše, nepříliš odlišně od Rotta, Novák: „Osou Dykova básnického výrazu zůstává antitésa, vybroušená a občas i přebroušená do krajností a mnohdy zesílená obraty oxymorickými i slovními hříčkami; rým paradoxní a zhusta burleskní zvyšuje účín kontrastů v myšlence i v jejím veršovém projevu.“⁸⁴ Dyk jako básník politik, buřič romantik, rytíř nihilista a moralista, jde cestou k usmíření života a překonává překážky kladené touhou, zádumčivostí, chmurou, smrtí, vnitřním sporem, skepsí, ironií, tragikomedii.

V celém Dykově díle je Mácha nejvíce živý v baladě *Milá sedmi loupežníků*. Nalézáme zde téměř totožnou podobu *Máje*. „V romantisujícím cyklu *Milá sedmi loupežníků* nahrazuje byronskou veršovanou povídku útvarem vlastně baladickým, přes lyrické zbarvení a epigramatické zaostření jednotlivých, uzavřených čísel; stín Máchova „strašného lesů pána“ se sklání k tomuto dobrodružství citu a vůle, kde však Jarmila jest obmyslnou zrádkyní a Hynek se se svou dumou o smrti a věčnosti skrývá.“⁸⁵ Obě díla protínají důležité motivy určující romantické postoje a hlavní vnitřní spojující rysy skladeb. Je to především láska, žárlivost, zrada, pomsta, vina, samota, smrt, poutník, krajina, píseň a důležitý motiv ženy. Máchova i Dykova žena je příčinou všeho. Je hnací silou lásky, jež dýchá celým dílem. O tom mluví již první verše v *Máji*.

⁸³ NOVÁK, A. *Viktor Dyk*. Praha: Fr. Borový. 1936. s. 6

⁸⁴ Tamtéž, s. 14

⁸⁵ Tamtéž, s. 22

„Byl pozdní večer – první máj –
večerní máj – byl lásky čas.
Hrdliččin zval ku lásce hlas,
kde borový zaváněl háj.
O lásce šeptal tichý mech;
květoucí strom lhal lásky žel,
svou lásku slavík růži pěl, [...]“⁸⁶

Láska je poté původcem žárlivosti, zrady, pomsty a viny. Jarmila i milá sedmi loupežníků milovaly muže a obě je zradily svou nevěrnou láskou k jinému, přesto nejsou zcela totožné. Jarmila je ženou jemnou, krásnou, hříšnou, cítí strach a velkou vinu za svůj čin a jeho následek. Její nevěra však plyne od Vilémova otce, Mácha přímo píše, že je ženou svedenou – „On nejde! – již se nevrátí!“ – // svedenou žel tu zachvátí!“⁸⁷. Nikde nenacházíme přímo pojmenovanou touhu po jiném muži. Jarmilin smutek je teskný a hořký. Její vina ji sžírání, dohání ji k pláči, objevuje se strach, neklid a nevyrovnanost, nakonec sebevražda.

„Hluboký vzdech jí nádra zdvíhá,
bolestný srdcem bije cit,
a u tajemné vod stonání
mísí se dívky pláč a lkání.
[...]
„Ha! Běda mi!“ V tom lůny zář
jí známou osvítila tvář;
hrůzou se krev jí v žilách staví.
„Kde Vilém můj?“
[...]
Tiché jsou vlny, temný vod klín,
vše lazurným se pláštěm krylo;
nad vodou se bílých skví šatů stín,

⁸⁶ MÁCHA, K. H. *Dílo I. Máj, básně, dramatické zlomky, dopisy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1986. s. 15

⁸⁷ Tamtéž, s. 16

a krajina šepce: „Jarmilo! Jarmilo!!“⁸⁸

Milá sedmi loupežníků naopak často sní o svém milenci, svádí ho a zároveň ví, že ho svým činem odsuzuje k smrti. Milá vystupuje více sebejistěji než Jarmila. Je nebojácná, nespoutaná, záludná, falešná, touží po volnosti, své mládí považuje za příliš cenné pro jednoho muže.

„Jsem jako svěží polní květ
u cesty, kde jde lidí mnoho.
Jsem pro všechny a pro nikoho.
Je škoda mojich mladých let.

A z rána padá krůpěj rosy
a v poledně žhne slunce žár.
Svěžímu květu nese zmar,
kdo utrhne a s sebou nosí.

Když zří mně jezdec, s koně skočí.
Chce v dálku snad mně vzítí, bloud?
Ne, já se nedám utrhnout.
Chci ještě vábit jiné oči.“⁸⁹

Přese všechno ji spoutá vina za smrt milovaných, kterou způsobila svou vědomou nevěrnou láskou. Milá pocítuje rozeklanost. Na jedné straně loupežníky miluje, ale na druhé se jim mstí udáním, tedy smrtí. Další rozpor prožívá v mileneckém objetí mladého poutníka. Silná vášeň ji nedovolí promluvit a varovat ho před jistou smrtí, i přestože předem ví, že mladík zemře. Lituje ho, ale nepomůže mu, i když by stačilo pouhé slovo. Jde o spor vášně a rozumu.

„Chtěla jsem říci: smrt čeká v mžiku.
Jsem milá sedmi loupežníků.
Smrt bloudí lesem, číhá tu v hvozdě.

⁸⁸ Tamtéž, s. 16 – 19

⁸⁹ DYK, V. *Milá sedmi loupežníků*. 1. vyd. Brno: Tribun EU. 2007. s. 15. ISBN 978-80-7399-042-8

- Mech byl tak měkký a pak bylo pozdě.
Potůček teče rudý.⁹⁰

Vraždě milence přihlíží a jeho smrt přijímá jako osud. Loupežníkům se vysmívá, vzdoruje proti provinění, a dále říká, že sama nikomu nepatří a její slib nic neznamená. Pro jejich žárlivost je udáním odsoudí na smrt, i přes svou trvajícím lásku k nim. Marně si později přeje vrátit životy milovaných a s lítostí se vrací k jejich popravišti. Ani Kristus jí nepomůže.

„Vždy časně ráno smutná vstanu
a jdu se modlit k Slitovnou.
- Spí v lese, visí na čakanu
mých sedm smutných loupežníků.
[...]
Jak vítr vaším tělem klátí,
já mdlá a bez naděje.
Když Kristus Pán moh z mrtvých vstáti,
proč vám též toho nedopřeje?!

A já vás všechny milovala
v hlubokých lesích při měsíci.
A já vás všechny zrazovala,
Mí smutní, krásní loupežníci.⁹¹

Vina obou žen graduje a silně ovlivňuje Viléma a loupežníky. Jarmilina zrada rozdmýchává proud Vilémova jednání a posléze živí jeho trýzeň ve vězení. Před popravou prožívá hrůznou noc plnou smutku, žalu a marnosti. Vlastní myšlenky ho zahánějí do nejzazších koutů duše a připomínají mu jeho čin. Vinu, kterou nese, přenáší na otce, neznamená to však, že se zbavuje odpovědnosti za jeho zabití. Tato pasáž je v *Máji* klíčová. Vilémovo trápení je zrcadlem lidské duše, jejího utrpení, sporů, marnosti, smutku i lásky, výčitek, smíření, těch nejhlubších emocí a otázek. Zároveň nám připomíná Jarmilinu zradu a její vinu za jeho smrt. Vilém však z její

⁹⁰ Tamtéž, s. 40

⁹¹ Tamtéž, s. 48 – 50

nevěry viní otce a nazývá ho doslova svůdcem své dívky. Obviňuje ho také ze svého osudu, kdy jako strašný lesů pán páchal skutky, které jsou pouze příčinou otce.

„Sok – otec můj! vrah – jeho syn,
on svůdce dívky mojí! –
Neznámý mně. – Strašný můj čin
pronesl pomstu dvojí.
Proč rukou jeho vyvržen
stal jsem se hrůzou lesů?
Čí vinu příští pomstí den?
Čí vinou kletbu nesu?
Ne vinou svou! – V života sen
byl jsem já snad jen vyváben,
bych ztrestal jeho vinu?
A jestliže jsem vůlí svou
nejednal tak, proč smrtí zlou
časně i věčně hynu?“⁹²

Provinění milé sedmi loupežníků se rovněž šíří. Na rozdíl od Jarmily je milá hříšnicí ne jednou, ale pokaždé. Na hřích myslí noc za nocí a hříšnicí se sama nazývá i cítí, avšak až s mladíkem v lese je nám známo, že byly její vášně plně uskutečněny. Hřích s podtitulem dobrodružství je zde připomínán s radostí a se vzrušením, nicméně je milá sužována vnitřní hanbou a vinou. Pociťuje strach, ne příliš ze svého hříchu, ale z následků, které neodvratně způsobí.

„Dnes jakoby byl spáchán hřích.
Přecházím marně síní svojí.
Pes skučí. Což i on se bojí?
Kdo vedle mne to náhle vzdych?

A srdce nosí těžké břímě.
Co přinese mi tato noc?

⁹² MÁCHA, K. H. *Dílo I. Máj, básně, dramatické zlomky, dopisy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1986. s. 22

Volám tě, bože, na pomoc.
Jsem hříšnice. Než stůj dnes při mně!⁹³

Loupežníci ze žárlivosti zabijí milence své milé. Vražda pro ně není tíhou, jsou vrahy a zloději celý dlouhý čas. Za loupežníky vždy mluví pouze jeden z nich, zdá se být vůdcem, jeho zpěv je osobitý a přímý, společně s ním prožíváme jeho pocity i skutky, které spáchal. Vina je opět dvojitá. Z krutého ukončení života faráře nebo jiných osob obviňuje hlavně své rodiče. Loupežník si klade otázku, čím je to vina, že se stal postrachem lesů. Ptá se matky: „Kdo vnutil mi to v ruku nůž? [...] Nebylas, matko, věrná otci?“⁹⁴ Z verše je cítit nedůvěra a pochybnost o její věrné lásce k otci. Snad jakoby každá žena nesla vinu, kterou sdílí i muž, jenž kvůli ní odpykává trest. Když loupežník nešťastně zabije přítele, vina se obrací zpět k milé skrze jeho výčitky. Objevujeme zde cyklický prvek viny, která se točí v nekonečných kruzích mezi Máchovými i Dykovými postavami.

„Má zvláštní přízvuk slovo msta.
Kde jeden mrtví tiše tlí,
ať zvolna cesta zarůstá.
Ty máš nás, milá, všecky ráda.
Proč jednoho jsi měla víc?
Já zabil svého kamaráda.

Ted' poslouchám. Kdo co mi poví?
Tajený jak bych slyšel smích.
Ve větru šelestí to křoví?“⁹⁵

Dalším spojníkem vytvářející atmosféru romantického dalekého kraje s temnou minulostí je postava poutníka a rovněž samotná krajina, kterou poutník prochází. Máchovská příroda tiše zpívá o teskném lidském osudu, poutník poslouchá a odkrývá toto tajemství. Dykův poutník je zároveň postavou vypravěče průvodce, který se zosobňuje již na počátku balady. Vzpomíná na strašlivý osud loupežníků –

⁹³ Tamtéž, s. 26

⁹⁴ DYK, V. *Milá sedmi loupežníků*. 1. vyd. Brno: Tribun EU. 2007. s. 16. ISBN 978-80-7399-042-8

⁹⁵ MÁCHA, K. H. *Dílo I. Máj, básně, dramatické zlomky, dopisy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1986. s. 42 – 44

krajina, starý mlýn a popraviště, na němž stále dlí sedm loupežníků, v něm evokuje dávné pocity bolesti a síly jejich osudu. Máchův bezejmenný poutník putuje také ve známou krajinu. Ztělesňuje se až na konci básně. Jeho představy jsou melancholické. Oba vytvářejí jednu stranu rámce a společně ho spojují. Přitahuje je smutek, bol a žal, smrt a zármutek, velikost uplynulého dramatu. Ohraničují baladický příběh viny, zmaru a předepsaného osudu, který se v obou případech odehrál před sedmi lety. Poutníci s sebou nosí toto vyprávění v živých vzpomínkách, vykreslují jím obraz jemné, smutné, živé krajiny stále dýchající vonným klidným vzduchem, který pod sebou ukrývá obrovská muka minulosti. Emoce jsou prohlubovány básnickým jazykem, který oba autoři užívají. Je to jeho jedinečná hudebnost, písňovost, obraznost a poetičnost. Viktor Dyk všechny střídající se promluvy loupežníka a milé uvádí jako zpěv. Hraje si se slovy a jejich propojováním, střídá druhy rýmů a mění jimi atmosféru básně. Jeho verše mají údernou, ostrou notu. Při narůstajícím napětí, či tušení čehosi, zkracuje čtyřverší na dvojverší nebo trojverší a tím text rytmitizuje a dynamizuje. Hojně používá slova evokující hlasitý zvuk: křik, smích, houkání, tikání, kroky, píseň, volání, skučení, vzdech aj. V kontrastu s tichou krajinou a snem vytvářejí komplexní dynamické forte.

„Noc voní. Slyšíš z dálky hlas?

Chci jít – proč tak křičíš zas?“⁹⁶

Prolog připomíná Máchovskou krajinomalbu. Působí kompletně na všechny smysly, převážně na zrak a čich. Vzduch je nasycen vůněmi a krajina skrze poutníkův zrak promítá svou podobu. V dalších pasážích vše opět cyklicky narůstá v napětí a utichá se sny a tichou nocí lesa. Dykův jazyk je živý a úderný. Zní čistě a jasně, tvoří barevné kompozice a kombinuje příjemně ostrá slovní spojení.

Březina i Dyk měli možnost dozrát a svůj rozpor nechat vykrytalizovat, své touhy nechat vyplynout, své dílo nechat vyrůst vysoko nad své počátky, dojít k životnímu usmíření. Romantické postoje a hodnoty měly společné ohnisko, ale jiný zátop. Nic nebránilo tomu, aby se romantické ideje obou básníků nakonec ukázaly jako jasné a možné. Mácha pro svou brzkou náhlou smrt tuto příležitost neměl, ale nejen básníci české moderny mu tuto šanci dali. V jejich rýmech, verších, básních,

⁹⁶ DYK, V. *Milá sedmi loupežníků*. 1. vyd. Brno: Tribun EU. 2007. s. 46. ISBN 978-80-7399-042-8

próze či dramatech Mácha existuje dodnes a jeho myšlenky stále rostou a větví se do nových krásných poetických děl české literatury. Karel Hynek Mácha byl první a posledním romantikem 19. století. Nikdo jiný se mu v české krajině nemůže rovnat, a to nejen pro něj samého, ale také pro ostatní literáty, kteří jeho osobu, život a dílo rozvíjejí a prohlubují. Hledejme Máchu živého, reálného, neupraveného a písčícího skrze budoucí generace.

4 Závěr

Karel Hynek Mácha byl významnou osobností 19. století. Česká literární moderna povznesla Máchu nad něj samého. Interpretovala jeho dílo v různých směrech, vykládala jeho život z mnoha úhlů, opakovaně vydávala jeho poezii a prózu, připomínala jeho stěžejní životní události, stále se vracela k Máchovu romantismu, který nakonec celá moderna nasála a plně přijala jako novoromantismus a propojovala s dalšími převratnými uměleckými moderními literárními směry. Karel Hynek Mácha byl nadčasovým básníkem, jenž žije napříč generacemi.

V první část diplomové práce uvádím všechna Máchova díla vydaná v období literární moderny i ostatní literaturu zaměřenou na Máchův život a tvorbu. Mezi nejčastěji vydávanou Máchovu poezii patřil *Máj* (na 41 vydání), to je zhruba půl druhého vydání *Máje* za jeden rok ve výše zmíněném období. Nejvíce *Májů* vyšlo na stoleté výročí narození v roce 1910 (celkem 7). Dalším často vydávaným dílem byli *Cikáni*. Tato próza vyšla v šesti vydáních, bohužel však ani jednou v roce 1910. Dále bylo vydáno na několik sebraných spisů a Máchova korespondence. Ostatní díla se objevila po jednom kuse. Již tehdy byl největší zájem a vážnost zaměřována na již zmíněný *Máj* a *Cikány*. Stejně tomu bylo dalších 94 let. Vedle zájmu o Máchovo dílo, padala pozornost na jeho život. V tomto období přelomu století se objevily čtyři významné monografické publikace od M. Zdiechowského, F. V. Krejčího, J. Voborníka a M. Martena. V lecčem se shodují, ale zároveň rozcházejí. Všichni tito autoři byli obdivovatelé Máchy a jeho díla, každý z nich si naštěstí zvolil vlastní cestu interpretace, což nám poskytuje jedinečnou a krásnou příležitost vidět Máchu v širším hledisku tak, jak ho viděli i oni v nám již téměř přes sto let vzdálené době přelomu a počátku minulého století. Básník Mácha tak vystupuje nad sebe, jakoby žil v několika osobnostech. Zdiechowski v něm vidí Lorda Byrona, spojuje Máchu s jeho anglickou romantickou duší, propojuje jejich díla a postavy a je samé srovnává mezi sebou. Zaměřuje se spíše na citovou a vášnivou stránku Máchova díla. F. V. Krejčí pojímá svou monografii jako ucelený přehled Máchova života a díla. Jeho monografie představuje Máchu ryzího a českého. Odbourává veškeré předchozí snahy M. Zdiechowského o sloučení Máchy a Byrona. Odmítá tuto tezi a nastavuje zrcadlo, které odráží pravou Máchovu duši, vypovídá o Máchovi jako jedinci, ne jako o stínu jiného romantika. F. V. Krejčí přinesl do české literatury významnou

publikaci vypovídající o svém hlubokém zájmu o Máchu reálného a originálního a zároveň jako jeden z prvních zkoumal Máchův vliv na ostatní básníky. J. Voborník se zaměřil na soubor díla a jeho podrobnější interpretaci. Máchův život představuje stručně a dá se říci téměř akademicky. Více se poté věnuje Máchově poezii a próze a přikládá pestrý výběr. Sleduje vlivy Máchovy tvorby a inspirace, které vedly ke vzniku ryzí české romantické poezie. M. Marten směřuje svůj zájem na jedinečnost Máchovy duše, na její nejnítěrnější touhy a vášně, na jeho melancholii. Veskrze jsou všichni autoři svolní přihlížet a inspirovat se z nejrůznějších včetně zahraničních vlivů. Máchu nevidí omezeně, ale každý z nich ve světovém kontextu, avšak jako osobnost, nikoli jako druhořadého jedince, i když se o to mezi sebou vzájemně přou.

Publicistika nám podala ještě podrobnější informace, týkající se básníka Máchy. Nejen, že opět představuje jeho život a dílo, rovněž se věnuje událostem týkajícími se veškerého dění spojeného s Máchovou osobou. Mezi lety 1890 a 1918 vyšlo velké množství článků, zpráv, glos, poznámek, referátů, studií, recenzí či fejetonů, do jejichž témat byl plně nebo částečně básník Mácha zařazen. Nejčastější pozornost budilo Máchovo sté výročí narození v roce 1910. K tomuto jubileu byl postaven, i přesto že o dva roky déle, Máchův pomník na Petříně a opraven hrob v Litoměřicích. Pomník a Máchův hrob zajímal četnou řadu publicistů. Všichni tuto akci přijímali s velkou vážností, avšak v jiné míře a úhlu pohledu, který komplikoval zobrazení a řádné uctění Máchovy památky. Jedni ho vnímali jako hrdinu české romantické literatury nebo národního literárního velikána, jiní jako básníka lásky, další jako člověka – básníka prudkých, marných vnitřních vášní. Dalším důležitým tématem ke konverzaci byla Máchova podoba. Literární vědci se snažili, dodnes marně, najít pravou Máchovu tvář, aby plně uzavřeli jeho literární i lidský obraz. Na cestě k ucelení Máchovy osobnosti jim také pomáhala veřejnost, nejen učenci se zajímali o Máchu. Z tehdejších tiskovin lze uvažovat o počtu Máchových rukopisů, dopisů, deníkových záznamů apod. Publicistika nám podává pohled společnosti na Máchu a vypovídá o jejím vnímání a zájmu o básníka.

Druhá část práce je interpretační. Zaměřuji se na spisovatele píšící na počest Máchy, a také na díla inspirovaná Máchou. V. Houdek, F. Kvapil a J. Karásek ze Lvovic vydali básně věnované Máchovi. Jejich pojetí se opět liší. Houdek sleduje Máchovy poslední chvíle v Litoměřicích. Sám zhlíží litoměřickou scénérii smrti a pohrdání současníků. Kvapil naopak opěvuje jaro na hrobě Máchově. Nechává ožívat přírodu a poslouchá její zpěv, jehož melodie zní teskně romanticky, avšak již

v modernistickém duchu. Karásek nakonec vytýká Máchovi marnost a žal, kterým se sám uvrhl do neštěstí. Viděl Máchu v zářivějším světle, ale pro jeho smutek, ho nedosáhl. Karásek popisuje Máchův osud, ale nezvratný je pouze pro jeho žal. Každý z literátů pohlíží na Máchu z jiného úhlu, každému z nich se vyjeví jiné asociace a inspirace, ale všechny spojuje úcta a zájem o tajemného romantika s teskným osudem. Dále se v literární moderně Mácha výrazně zrcadlí v díle O. Březiny a V. Dyka. Tito básníci nechávají Máchu žít ve svých inspiracích pro svá díla. V Březinově poezii se Mácha nejvýrazněji objevuje v *Tajemných dálkách*. Nalézáme zde spojení Březiny a Máchy vyplývající z hlubokých vášní, smutků či jazykové básnické hravosti. Sbíрка *Tajemné dálky* spojuje symbolismus a romantismus poprvé v jednotu, ze které vyznívá nový poetický souzvuk. *Tajemné dálky* ukrývají motivy ženy, matky, milenky. Jejich přitažlivost je téměř zázračná. Každá z nich láká poutníka k návratu ve smyslu duševním i fyzickém. Dále jsou to motivy smutku, smrti, žalu, marnosti, které sám Březina ve svých mladých letech cítil. Krajinomalby, zvukomalby, obrazotvornost a senzibilita, jsou Březinovou silnou stránkou. U těchto atributů jsme schopni Máchův vliv sledovat nejpodrobněji. Březina se českým romantismem inspiroval ve své rané tvorbě. Máchův vliv se zřetelně promítl také v jeho postoji k životu, a následně tak vzniká poezie oraná romantismem, ale vyšetá modernou. Vedle O. Březiny stojí V. Dyk vytváří analogii *Máje*, je jí balada *Milá sedmi loupežníků*. Tak těsné spojení Máchy a jiného básníka v souhře jazyka i atmosféry jsme od 19. stol. do této doby nenalezli. V Dykově baladě nacházíme přenesenou postavu Viléma, Hynka i Jarmily. Nejsou však zcela identické. Jejich rozdílnosti vyplývají z literárně historického kontextu, a dále také z jejich osobitých duší. Oba autoři velice pěkně vykreslují niterné rozpoložení proviněných postav. U obou lze sledovat těsné propojení hrdinů, prostředí i událostí nejen uvnitř jednoho díla, ale hlavně skrze díla navzájem. *Milá sedmi loupežníků* je dílem novoromantického básníka *Máje*. Fascinace, kterou přinesla Máchova poezie a próza, podnítila českou modernu k syntézám umění v nevýdané mystické skulptury uměleckého textu.

Výsledkem této práce je reflexe Máchova díla mezi modernami, tedy v období let 1890 a 1918. Ve svém zkoumání jsem se zaměřila pouze na část odborné vydané literatury o Máchovi. Vzhledem k délce diplomové práce jsem neměla možnost šířeji zkoumat další prameny vypovídající o postavení Máchy a jeho díla v této době. V dalším zkoumání bych se detailněji zaměřila např. na větší

literárně historické publikace, další publicistické texty a umělecká díla motivovaná Máchou.

5 Resumé

DLOUHÁ, VERONIKA. Máchova mezi modernami. Recepce Máchova díla v letech 1890 a 1918. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2014, 78 s., diplomová práce

Česká literární moderna přijala Máchovo dílo velice kladně. Zájem byl prohlubován okolo stého výročního roku Máchova narození. To vedlo k hlubšímu zkoumání Máchy, a tím následně k narůstajícímu zájmu do budoucna. Máchovo dílo bylo v této době opakovaně a často vydáváno. Literární historici, vědci i spisovatelé věnovali Máchovi velice přínosné monografické práce a nadmíru krátkých i dlouhých publicistických textů. Z hlediska básnického Máchovi připisují prvenství v české literatuře počátku 19. století. V období moderny je možné nalézt některé básně dedikované Máchovi i díla jím inspirovaná. Je to důkaz síly Máchova díla a jeho osudu, který uchvátil moderní generaci přelomu minulého století. Těchto zjištění bylo dosaženo zejména studiem publicistiky z období let 1890 a 1918 a následným prozkoumáním odborných publikací a uměleckých textů. Recepce Máchova díla v tomto období však není zcela uzavřena. Je potřeba prostudovat další prameny a věnovat tématu více času a prostoru. Recepce díla Karla Hynka Máchy je důležitou součástí české literární vědy a historie. Máchova byl básníkem jedinečným a ovlivnil, jak bylo zjištěno, vedle počátku 20. století také mnoho dalších mladších literátů až po ty současné. Abychom získali ucelený obraz Máchovy osobnosti a tvorby, je třeba toto téma přenášet na další období v české i světové literatuře. Přínosem práce je znovuoživení Máchovského tématu a objasnění postoje, který vůči Máchovi vyjadřovala první moderní literární společnost.

Klíčová slova: Máchova, romantismus, moderna, recepce, postoj

6 Seznam použité literatury

6.1 Umělecká literatura

BŘEZINA, O. *Hudba pramenů*. 2. vyd. Brno: Tribun EU, 2010. 82. s. ISBN 978-80-7399-723-6

BŘEZINA, O. *Ruce*. 2. vyd. Brno: Tribun EU, 2008. 75 s. ISBN 978-80-7399-474-7

BŘEZIN, O. *Stavitelé chrámu*. 1. vyd. Brno: Tribun EU, 2008. 60. s. ISBN 978-80-7399-443-3

BŘEZINA, O. *Svítání na západě*. 1. vyd. Brno: Tribun EU, 2008. 66. s. ISBN 978-80-7399-314-6

BŘEZINA, O. *Tajemné dálky*. 3. vyd. Brno: Tribun EU, 2011. 60. s. ISBN 978-80-263-0273-5

BŘEZINA, O. *Větry od pólů*. 1. vyd. Brno: Tribun EU, 2010. 63 s. ISBN 978-80-7399-091-6

DYK, V. *Milá sedmi loupežníků*. 1. vyd. Brno: Tribun EU, 2007. ISBN 978-80-7399-042-8

HOUDEK, V. *V pavučinách nervů*. Praha: Grosman a Svoboda, 1901

KVAPIL, F. *Když kvetly máky*. Praha: J. Otto, 1905. 122 s.

MÁCHA, K. H. *Dílo Karla Hynka Máchy*. Praha: F. Borový, 1928 – 1929. 3. sv. (356, 381, 454 s.)

MÁCHA, K. H. *Dílo I. Máj, básně, dramatické zlomky, dopisy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1986. 444 s.

MÁCHA, K. H. *Dílo II. Prózy, zápisníky, deníky*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1986. 392 s.

6.2 Monografie

BOR, D. Ž. *Dítě andělů*. 1. vyd. Praha: Trigon, 2000. 293 s. ISBN 80-86159-25-6

KREJČÍ, F. V. *Karel Hynek Mácha – Kniha o českém básníku*. Praha: Nakladatelství Grosman a Svoboda, 1907.

MARTEN, M. *Akkrod. Mácha. Zeyer. Březina*. Praha: B. Kočí, 1916.

NOVÁK, A. *Viktor Dyk*. Praha: Fr. Borový, 1936.

RUTTE, M. *Viktor Dyk*. Praha: F. Topič, 1931.

VOBORNÍK, J. *Karel Hynek Mácha*. Praha: J. Otta, 1907.

ZDIECHOWSKI, M. *Karel Hynek Mácha a byronism český*. přeložil J. Voborník. Jičín: J. Voborník, 1895.

6.3 Publicistika

6.3.1 Články

ARBES, Jakub. Dopisy K. H. Máchy, *Naše doba*, sv. 5, 1897 – 1898, č. 5, s. 411 – 420; č. 6, s. 493 – 505

ARBES, Jakub. První zákmity k Máchovu Máji, *Zvon*, sv. 3, 1902 – 1903, č. 11, s. 150 – 151

CINIBULK, J. B. Kokořínsko – kraj „Cikánů“ Máchových, *Zlatá Praha*, sv. 29, 1911 – 1912, č. 49, s. 591 – 592

ČERVINKA, V. J. V. Myslbek, Návrh na pomník Karla Hynka Máchy, *Zlatá Praha*, sv. 27, 1909 – 1910, č. 26, s. 309

ČERVINKA, V. Letošní prémie Máje, *Zlatá Praha*, sv. 27, 1909 – 1910, č. 10, s. 120

ČERVINKA, V. Z litoměřického pobytu Karla Hynka Máchy, *Zlatá Praha*, sv. 27, 1909 – 1910, č. 12, s. 141

DVOŘÁK, Vilém. Nové pražské pomníky. Myslbekův pomník Karla Hynka Máchy, *Novina*, sv. 5, 1911 – 1912, s. 574

FRIČ, J. J. O podobě Máchově, *Zlatá Praha*, sv. 29, 1911 – 1912, č. 1, s. 10 – 11

FRÝDECKÝ, František. Máchův génius. *Besedy lidu*, sv. 25, 1916 – 1917, č. 3, s. 36 – 38

CHALUPNÝ, E. Litoměřice v české literatuře, *Přehled*, sv. 8, 1909 – 1910, č. 11, s. 203

KREJČÍ, F. V. Máchův pomník, *Český svět*, sv. 6, 1909 – 1910, č. 35, s. 13 – 14

KRONBAUER, R. J. Bílí ptáci Máchovi, *Máj*, sv. 8, 1909 – 1910, č. 42, s. 526 – 527

- KRONBAUER, R. J. Deníky Karla Hynka Máchy z let 1833, 1834 a 1835 a akvarelové obrázky, jím kreslené, *Máj*, sv. 2, 1903 – 1904, č. 33, s. 526
- KRONBAUER, R. J. Zmatek s Máchovým narozením, *Máj*, sv. 9, 1910 – 1911, č. 10, s. 129
- KUBA, L. Hynek Karel Mácha – skladatelem, *Květy*, sv. 26, 1904, č. 5, s. 706 – 711
- MÁDL, K. B. Dva pomníky, *Národní listy*, sv. 52, 1912, č. 178, s. 17
- MÁDL, K. B. Máchův pomník, *Národní listy*, sv. 50, 1910, č. 86, s. 17
- MACEK, Antonín. Domnělé podobizny Karla Hynka Máchy. K 80. výročí úmrtí básníkovy – 5. listopadu, *Zlatá Praha*, sv. 34, 1916 – 1917, č. 5, s. 57 – 58
- MARTEN, Miloš. Literární historie a kritika. *Moderní revue*, sv. 20, 1907 – 1908, č. 5, s. 304 – 313
- PALLAS, Gustav. Z niv a luhů poesie domácí a cizí, *Zlatá Praha*, sv. 35, 1917 – 1918, č. 29, s. 334 – 335
- PRAŽÁK, A. Karel Hynek Mácha, *Zlatá Praha*, sv. 28, 1910 – 1911, č. 8, s. 94 – 95
- RUSS, Richard. Erotova vláda nad Máchou (K 100. výročí narozenin básníkových 16. listopadu 1810), *Ženský svět*, sv. 14, 1910, č. 19, s. 297 – 298
- SEKANINA, František. K Máchovu týdnu, *Zvon*, sv. 11, 1910 – 1911, č. 8, s. 113 – 114
- ŠALDA, F. X. Poslední číslo filologických listů, *Novina*, sv. 1, 1908, s. 672
- ŠALDA, F. X. Příklad Alšův a případ Jiránkův, *Novina*, sv. 5, 1911 – 1912, s. 445 – 448
- THOMAYER, Josef. Z rodinné kroniky básnických géníů. *Zvon*, sv. 19, 1918 – 1919, č. 1, s. 6 – 8
- THON, J. Karel Hynek Mácha na cestě do Itálie, *Národní listy*, sv. 50, 1910, č. 334, s. 9
- TRNKA, Tomáš. Tragika našeho literárního vývoje, *Lumír*, sv. 40, 1911 – 1912, č. 9, s. 406 – 412
- ZAKOLANSKÝ, Hnátek. K. H. Máchovi, *Český svět*, sv. 6, 1909 – 1910, č. 32, s. 9
- Jubilejní Mácha?, *Studentská revue*, sv. 4, 1910 – 1911, č. 3, s. 66 – 67
- Jubileum stých narozenin Karla Hynka Máchy, *Máj*, 1910 – 1911, č. 6 – 7, s. 90 – 92
- Ke korespondenci Karla Hynka Máchy, *Máj*, sv. 8, 1909 – 1910, č. 40, s. 490 – 491

- Máchův „Máj“ a jeho ohlasy, *Máj*, sv. 9, 1910 – 1911, č. 11, s. 142 – 143
- Památce Karla Hynka Máchy, *Národní listy*, sv. 39, 1899, č. 319, s. 4
- Pomník Karla Hynka Máchy na Petříně, *Národní listy*, sv. 52, 1912, č. 165, s. 2
- Portrét Karla Hynka Máchy?, *Máj*, sv. 7, 1908 – 1909, č. 1, s. 12 – 13
- Prvotisk Máchova Máje, *Máj*, sv. 9, 1910 – 1911, č. 6 – 7, s. 92 – 94
- Slavnostní shromáždění České akademie císaře Františka Josefa, *Národní listy*, sv. 52, 1912, č. 333, s. 2
- The Slavonic Classics, *Zvon*, sv. 15, 1914 – 1915, č. 38, s. 530 – 531
- Český Parnas studentský za dob Máchových. Kulturně literární skitza J. Arbesa, *Květy*. Sv. 23, 1901, č. 8, s. 201 – 213, č. 9, s. 303 – 317
- Váša Suk: Lesův pán, *Přehled*, sv. 1, 1902 – 1903, s. 317

6.3.2 Fejetony

- KUFFNER, Josef. Pravda K. H. Máchy, *Národní listy*, sv. 57, 1917, č. 75, s. 1 – 2
- LUKAVSKÝ, Josef. V kraji „Cikánů“ K. H. Máchy, *Národní listy*, sv. 51, 1911, č. 223, s. 1
- TŮMA, Ladislav. Anekdoty. Máchova podoba, *Národní listy*, sv. 48, 1908, č. 347, s. 1

6.3.3 Glosy

- FRÝDECKÝ, František. Máchův vliv na Slováky, *Zvon*, sv. 15, 1914 – 1915, č. 50, s. 700
- NOVÁK, Arne. Karel Hynek Mácha, *Přehled*, sv. 9, 1910 – 1911, č. 8, s. 141 – 142
- PROCHÁZKA, Arnošt. Ironický osud, *Moderní revue*, sv. 25, 1911 – 1912, č. 10, s. 302
- ŠALDA, F. X. Máchův pomník v Praze, *Novina*, sv. 3, 1909 – 1910, s. 383
- ŠALDA, F. X. Sté narozeniny Máchovy, *Novina*, sv. 4, 1910 – 1911, s. 63 – 64

ŠALDA, F. X. Světová knihovna. Nejlacinější vydání znamenitých knih domácího i cizího písemnictví. Nakladatel: Jan Otto. Redaktor: J. Kvapil, *Literární listy*, sv. 19, 1897 – 1898, č. 11, s. 186 – 187

Literatura v rozpravách krakovské ..., *Lumír*, sv. 21, 1893, č. 8, s. 96

Máchův pomník, *Přehled*, sv. 8, 1909 – 1910, č. 28, s. 515

Pozor na bibliofilská vydání, *Přehled*, sv. 9, 1910 – 1911, č. 8, s. 154

6.3.4 Poznámky

BENEŠOVSKÝ – VESELÝ, J. Básnická díla Karla Hynka Máchy (Světová knihovna, sv. 8 – 9) Praha, J. Otto 1897, *Národní listy*, sv. 37, 1897, č. 355, s. 3

MACEK, A. Podobizna K. H. Máchy, *Svět*, sv. 2, 1916 – 1917, č. 13, s. 208

KORN, J. E. Vítězslav Hálek popisuje Máchův litoměřický příbytek, *Máj*, sv. 9, 1910 – 1911, č. 6 – 7, s. 92

KRONBAUER, R. J. Něco nového o podobizně Karla Hynka Máchy, *Máj*, sv. 7, 1908 – 1909, č. 16, s. 208

NEUMANN, S. K. Poznámky k literární činnosti F. V. Krejčího, *Moravskoslezská revue*, sv. 4, 1907 – 1908, č. 4, s. 155 – 157

PROCHÁZKA, A. Výnosnou živnost ..., *Moderní revue*, sv. 9, 1898 – 1899, č. 1, s. 32

ŠALDA, F. X. Sté narozeniny Máchovy, *Novina*, 1910 – 1911, s. 31 – 32

THON, Jan. Pomník Máchovi. Kritické poznámky k pomníku, *Umělecký měsíčník*, sv. 1, 1911 – 1912, č. 9, s. 263 – 264

Bílí ptáci Máchovi, *Máj*, sv. 9, 1910 – 1911, č. 6 – 7, s. 94

Karel Hynek Mácha, *Máj*, sv. 5, 1906 – 1907, č. 7, s. 111

Mysl bekův pomník Karla Hynka Máchy, *Zlatá Praha*, sv. 29, 1911 – 1912, č. 18, s. 219

Osamělý hrob, *Zlatá Praha*, sv. 24, 1906 – 1907, č. 4, s. 49

Památce Karla Hynka Máchy..., *Zvon*, sv. 11, 1910 – 1911, č. 3, s. 45

Pomník básníka Karla Hynka Máchy, *Zlatá Praha*, sv. 29, 1911 – 1912, č. 40, s. 484

Pomník Máchův, *Máj*, sv. 9, 1910 – 1911, č. 6 – 7, s. 95

Se zelených stránek ..., *Zvon*, sv. 12, 1911 – 1912, č. 40, s. 638

6.3.5 Referáty

ENGELMULLER, K. Jan Voborník, Karel Hynek Mácha. *Zlatá Praha*, 1908, č. 36, s. 427 - 428

FLAJŠHANS, V. Karel Hynek Mácha. Napsal Jan Voborník, *Národní listy*, sv. 47, 1907, č. 81, s. 10

HERBEN, Jan. František Václav Krejčí, Karel Hynek Mácha, *Naše doba*, sv. 24, 1916 – 1917, č. 7, s. 555 – 560

KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří. Miriam Zdiechowski: Karel Hynek Mácha a byronism český, *Moderní revue*, sv. 2, 1895, č. 2, s. 47

KLICMAN, Miloš. Knižní úpravy, *Moderní revue*, sv. 23, 1917, č. 1, s. 41 – 45

KONRÁD, Josef. Karel Hynek Mácha, *Máj*, sv. 5, 1906 – 1907, č. 43, s. 669

LAURIN, A. Krásná kniha o českém básníku, *Studentská revue*, sv. 1, 1907 – 1908, č. 3, s. 83 – 84

NOVÁK, Arne. Adolf Veselý, Kniha interiérů, Praha, F. Švejda 1913, *Přehled*, sv. 11, 1912 – 1913, č. 39, s. 660 – 661

NOVÁK, Arne. Arnošt Procházka; Meditace. Essai. Praha K. Neumannová 1912, *Přehled*, sv. 11, 1911 – 1912, č. 28 – 29, s. 483 – 484

NOVÁK, Arne. Máchův Máj a jeho ohlasy Praha 1910, *Přehled*, sv. 9, 1910 – 1911, č. 20, s. 358 – 359

PALLAS, Gustav. Z literárního života českého, *Zlatá Praha*, sv. 34, 1916 – 1917, č. 13, s. 156

PRAŽÁK, Albert. F. X. Šalda: Duše a dílo. Podobizny a medailony, *Věda česká*, sv. 1, 1914 – 1915, č. 5 – 6, s. 184 – 191

PROCHÁZKA, Arnošt. Maryan Zdiechowski: Karel Hynek Mácha a byronism český, *Literární listy*, sv. 16, 1894 – 1895, č. 22 – 23, s. 374 – 375

THON, Jan. Jan Voborník: Karel Hynek Mácha, Česká knihovna zábavy a poučení, sv. 21, Praha Otto 1907, *Přehled*, sv. 5, 1906 – 1907, č. 29, s. 532 – 533

THON, Jan. Nová literatura Máchovská, *Přehled*, sv. 6, 1907 – 1908, č. 25, s. 427 – 429

VELEMÍNSKÝ, Karel. Jan Voborník: Karel Hynek Mácha. Praha, Otto 1906, *Naše doba*, sv. 14, 1906 – 1907, č. 12, s. 936

VYKOUKAL, F. V. Literární dějiny, *Osvěta*, sv. 37, 1907, díl 2, č. 9, s. 849 – 850

Cyklus Kalvodových obrazů: „Ženy a lásky poesie Máchovy, *Máj*, sv. 9, 1910 – 1911, č. 6 – 7, s. 94 – 95

Karel Hynek Mácha: Cikáni, *Besedy lidu*, sv. 25, 1916 – 1917, č. 5, s. 66

Miloš Marten: Akkord. Mácha – Zeyer – Březina, *Rozhledy literární* (= *Akademie*, sv. 20, 1915 – 1916, s. 219 – 222)

V jedné z posledních schůzí ... Miriam Zdziechowski a byronism český, *Zlatá Praha*, sv. 9, 1891 – 1892, č. 39, s. 468

6.3.6 Studie

ARBES, Jakub. Karel Hynek Mácha / výňatek ze stejnojmenné studie, *Besedy lidu*, sv. 22, 1913 – 1914, č. 12, s. 179 – 182

ARBES, Jakub. Karel Hynek Mácha jako herec, *Květy*, sv. 20, 1898, č. 9, s. 375 – 396, č. 10, s. 433 – 447, č. 11, s. 546 – 555, č. 12, s. 704 – 712

BORECKÝ, J. Z toulek za Karlem Máchou, *Máj*, sv. 2, 1903 – 1904, č. 32, s. 509 – 512

KAMPER, Jaroslav. Máchovy dramatické pokusy, *Lumír*, sv. 39, 1910 – 1911, č. 2, s. 72 – 77

KARÁSEK ze LVOVIC, Jiří. In memoriam Karla Hynka Máchy, studie Miloše Martena, kritické poznámky, *Moderní revue*, sv. 23, 1910 – 1911, č. 4, s. 179 – 182

KRONBAUER, R. J. Karel Hynek Mácha: jeho deníky z let 1833, 1834 a 1835 a jeho obrazy českých hradů, *Máj*, sv. 2, 1903 – 1904, č. 32, s. 497 – 508

MARTEN, Miloš. Básně Sabinovy, *Moderní revue*, sv. 23, 1910 – 1911, č. 9, s. 437 – 444

NOVÁK, Arne. Miloš Marten: Akord (Mácha, Zeyer, Březina), *Lumír*, sv. 44, 1916, č. 10, s. 474 – 476

NOVÁK, Arne. Vilém Mrštík a jeho „Zumři“, *Přehled*, sv. 11, 1912 – 1913, č. 1, s. 6 – 8

NOŠT, A. K systému výročí zrozenin K. J. Erbena, *Přehled*, sv. 10, 1911 – 1912, č. 6, s. 105 – 106

ŠALDA, F. X. Tvůrčí paradox Máchův, národní kapitola z větší studie, *Česká kultura*, sv. 1, 1912 – 1913, s. 97 – 104

THOMAYER, J. Po stopách Máchových, *Lumír*, sv. 19, 1891, č. 1, s. 4 – 6

THON, Jan. Karel Sabina o Máchovi, *Lumír*, sv. 39, 1910 – 1911, č. 4, s. 178 – 185

TRNKA, Tomáš. Záhada romantismu, *Lumír*, sv. 45, 1917, č. 3, s. 124 – 134, č. 4, s. 167 - 175

6.3.7 Zprávy

Básně K. H. Máchy ..., *Literární listy*, sv. 19, 1897 – 1898, č. 8, s. 139

Karel Hynek Mácha, *Máj*, sv. 2, 1903 – 1904, č. 10, s. 158

Krásný Máchův pomník ..., *Besedy lidu*, sv. 20, 1911 – 1912, č. 1, s. 13

Pomník Karlu Hynku Máchovi, *Máj*, sv. 8, 1909 – 1910, č. 28, s. 348

6.4 Další prameny

KAMPER, J. *Máchovy portréty: doprovod k akvarelu Jana Zachariáše Quasta*. Praha: Fr. Řivnáč, 1910, 23 s.

KŘIVÁNEK, V. a kol. *Karel Hynek Mácha a jeho dědicové*. Praha: Svoboda servis a Obec spisovatelů, ? ISBN 978-80-86320-75-5 (Svoboda Servis, s. r. o., Václavské náměstí 834/17, 11000 Praha 1), ISBN 978-80-904218-7-5 (Obec spisovatelů, Železná 18, Praha 1)

LEHÁR, J. a kol. *Česká literatura od počátku k dnešku*. 2. dopl. a rozš. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-286-3

Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce: M-Ř; Díl 3. Sv. 1., M-O. 1. vyd. Praha: Academia, 2000. 728 s. ISBN 80-200-0708-3.

MACHALA, L., GILK E. *Literární dějiny od počátku do roku 1989*. [CD-ROM]. 2. přepr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008.

NOVÁK, J. V., NOVÁK, A. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. 2. přepr. a rozš. vyd. Olomouc: R. Promberger, 1913

NOVOTNÝ, M. *Karel Hynek Mácha: život a dílo: katalog výstavy v Národním muzeu v Praze 1936*. Praha: Národní muzeum, 1936, 78 s.

VODÁK, J. *Karel Hynek Mácha: (studie z roku 1905)*. Praha: Hyperion, 1936, 29 s.

ZLATOROH: *sbírka ilustrovaných monografií*. Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes.